ATT SKAPA SIN VÄG

Christer E. Mattsson

ATT SKAPA SIN VÄG

KREATIVT ARBETE PÅ EN FOLKHÖGSKOLA

© Christer E. Mattsson och Västerbottens folkhögskola
Författare: Christer E. Mattsson
Form och sättning: Ingiberg Olafsson
Tryck: Åtta.45 Tryckeri AB

västerbotten.fhsk.nu

ISBN: 978-91-519-3143-2

Foto: Patrick Trägårdh

FÖRORD: **ANNA HARTMAN SJÖDIN**

FOLKBILDNINGEN ÄR EN MOTKRAFT mot dem som spelar på rädsla, vill öka konflikter och ställa människor mot varandra. Ökad kunskap ger makt och minskar maktlöshet. Det är så vi bygger ett starkare samhälle tillsammans.

I en värld av nätverksbyggande och relationer är det centralt att bry sig om sina medmänniskor och nyfiket lära sig nya saker av de människor man möter. Det handlar om att bry sig på riktigt, lära sig jobba i olika konstellationer och ta ansvar för varandra. Ny teknik skapar helt nya möjligheter, människor runt om i världen kommer närmare varandra. Nationsgränser suddas ut och vi hinner ofta med många olika jobb i olika branscher under ett yrkesliv. Detta gör att kraven på utbildning förändras. Det blir också allt viktigare att utbilda sig under hela livet.

Vi får inte låta oss luras av den högfrekventa tillvarons alla stressande krav på ständig tillgänglighet och ständiga beslut. Det behövs tillfällen till reflektion, kontemplation och lugn. Så skapas förutsättningar för hållbarhet och att utvecklas och må bra som människa. Vi mår bra och tycker bättre om oss själva när kroppen och psyket är i balans. Det handlar om att stå stadigt på marken och också våga välja bort.

ANNA HARTMAN SJÖDIN
Folkhögskolechef
Västerbottens folkhögskola

INNEHÅLL

4 Förord av Anna Hartman Sjödin
9 Inledning
11 Förord

21 Kapitel 1: Folkbildning
23 Shougoofas sjal
25 Dagen börjar på folkhögskolan
33 En liten skola vid vägens slut
37 Jag hittade vad jag inte sökte
41 Svetlana – vägen framåt

47 Kapitel 2: Att arbeta med tema
49 Människan under natthimlen
53 Sväva i ovisshet
55 Temat om framtidens samhälle
61 Källkritik i överflödets tid
65 Trollkarlens lärling
67 Politiskt entreprenörskap
73 Entreprenöriellt lärande som generella kompetenser
75 Temat om entreprenöriellt lärande

81 Kapitel 3: Entreprenörskap
83 Vad krävs av en människa?
87 Entreprenörskapets lek
89 Vad gör Alice i Underlandet?
97 Utanför hjärnan
101 Människonära design
105 Gränslöst ledarskap
113 Den motsägelsefulla människan

117 Efterskrift
125 Anförda källor

EAT
ME

INLEDNING

Det här är en bok om kunskap, men eftersom kunskap formar människan är det här också en bok om människor. Människan är det intressantaste som universum frambringat, hittills.

JAG RÅKAR ARBETA som folkhögskolelärare. Det är både betydelsefullt och irrelevant. Det är betydelsefullt därför att jag hämtar mina exempel från folkhögskolans värld, men det är också irrelevant eftersom jag skriver för alla som är intresserade av människor. Vad är det som får människor att växa?

Folkhögskolan är bärare av en lång tradition när det gäller att kombinera bildning och utbildning för mänskligt växande. Folkhögskolan är mästerlig på att se hela människans komplexitet. Detta mästerskap i helhetssyn och komplexitet är värt att beundra var det än förekommer i samhället.

Mänskligt växande är centralt för utbildningspolitiken. Kunskap utan mål och mening är datorernas förbannelse. Jag bemödar mig därför att tänka lite utförligare kring vad jag menar med mänskligt växande.

All utbildning baseras i större eller mindre utsträckning på

den vetenskapliga formen av sökande efter kunskap och på den systematiserade kritiken under seminarier. Jag är själv starkt präglad av en liberal hållning till kunskap. Jag skyr dogmer och fundamentalism.

Det vetenskapliga frågandet uttrycker något djupt mänskligt. Det är alltid frågorna som lockar oss vidare i livet, inte svaren. Varje nytt svar är provisoriskt och genererar nya frågor.

Många har bidragit till bokens innehåll, framför allt mina arbetskamrater på Vindelns folkhögskola i Västerbotten. Ett stort tack till dem alla!

Åsele, september 2019

CHRISTER E. MATTSSON

FÖRORD

För att underlätta läsningen gör jag i detta förord en promenad genom bokens texter, för att visa hur gatorna slingrar sig och knyts samman. Min promenad är bara en av många möjliga vandringar. Du kan och bör välja din egen väg. Dags att bli flanör!

MIN EGEN VÄG HAR varit att låta teori och praktik befrukta varandra. Jag har valt att berätta hur vi arbetar på folkhögskolan i Åsele, för att sedan låta tankar om pedagogik, didaktik och kunskapsteori växa fram som små blommor ur jorden. Ofta kan man som lärare bli överens om praktiken, även om man inte är överens om teorin. Teorin är mångtydig och praktiken öppnar flera dörrar.

Alla mina tanketrådar följer en strategi där jag först introducerar någonting som senare fördjupas. Fördjupningen innebär inte att vandringen tar slut, utan snarare att vägen förgrenar sig ytterligare.

Bokens första text och startpunkt är texten ”Shougoofas sjal”. Den texten introducerar en tanketråd om att lärande alltid är ömsesidigt. Ett sådant lärande - som integreras med personlig-

heten - förutsätter jämlika relationer, och dessutom jämlikhet i frihet.

Denna tanketråd om ömsesidigt lärande utvecklas och fördjupas senare i boken, till exempel i texterna ”Människan under natthimlen” och ”Temat om framtidens samhälle”. Lärande är en dialog, både med världen och andra människor. ”Shougoofas sjal” är en berättelse, en anekdot, men den kan också betraktas som en programförklaring till boken.

Kapitlet ”Folkbildning”

Vilka trådar har jag funnit på min promenad genom boken? I kapitlet ”Folkbildning” börjar jag spinna en tråd som handlar om att finna sin väg i livet, eller att skapa sin väg som det heter i bokens titel.

Kunskap och utbildning handlar om människor. Vad jag behöver veta som människa handlar inte bara om vilket yrke jag har, utan också om vem jag är och vem jag kan bli.

Vem kan jag bli? Jag har i texten ”Svetlana – vägen framåt” låtit Svetlana Heikkinen berätta om hur hon skapar handlingsalternativ i sitt liv. Hon behöver handlingsalternativ därför att hon inte på förhand vet vilket alternativ som är bäst. Att skapa sin väg är därför också att skapa det nödvändiga *utrymmet* för sin väg.

I texten ”Jag hittade vad jag inte sökte” försöker jag kombinera ett perspektiv där varje människa planerar en strategi för sitt eget liv, samtidigt som man förhåller sig öppen inför att förändras. Temat om trygghet i förändringen återkommer senare i boken, framför allt i kapitlet om entreprenörskap. Det

återkommer i texten om kursen ”Gränslöst ledarskap”, som var en ledarskapsutbildning för personer med intellektuell funktionsnedsättning.

Jag har tänkt mycket på denna fråga om trygghet i förändringen. Varifrån kommer rädslan att experimentera och förändras? Är rädslan något vi lär oss med tiden? Se på ett barn som leker, som frågar om allt och som undersöker världen. Vart tar denna barnets frimodighet vägen?

I texten ”En liten skola vid vägens slut” påpekar jag att folkhögskolorna startade som en experimentverkstad. Folkhögskolorna startade som en alternativ form av utbildning men kan komma att bli utbildningens huvudfåra i framtiden, en tanke som jag utvecklar närmare i bokens avslutande ”Efterskrift”.

Kapitlet ”Att arbeta med tema”

Kapitlet ”Att arbeta med tema” handlar om kunskapssyn. I centrum för kapitlet står metoden att arbeta med teman. Vad är tema? Ett tema föregår uppdelningen i olika ämnen genom att utgå från en fråga eller ett problem, till exempel ”Varför finns det krig?”.

När man arbetar med teman har man ett dialektiskt arbetssätt, det vill säga man försöker förstå helheten genom detaljerna och detaljerna genom helheten.

Varför är det viktigt att behålla detta samband mellan helheten och detaljerna? Ett svar kan vara att människan i hög grad motiveras av existentiella frågor. Varför lever jag? Vad är ett gott liv? Människor söker mening. Därför är det motivationen som står i centrum för kunskapssökandet. I texten ”Människan under natthimlen” hävdar jag att man finner motivation

i sammankopplingen av de stora, existentiella frågorna med faktakunskaper.

Lika viktig som det tematiska arbetssättet är insikten att kunskapen har gränser. Detta är vetenskapens stora bidrag till mänsklighetens kulturhistoria.

Människor är inte gudar. Vi har begränsad kunskap och det kan inte vara på något annat sätt. Ytterligare framtida kunskap kommer endast att öka kunskapen inom de begränsningar som sätts av de mänskliga sinnena och den därav följande förmågan till kognition, känsla och medvetande.

Den stjärnhimmel vi tittar på om natten är en skapelse av våra egna sinnen och våra mänskliga maskiner. Före radioastronomin kunde vi bara titta på stjärnorna, nu kan vi också lyssna på sfärernas musik. Teknik och maskiner är en utvidgning av människan; ”extentions of man”. Det är en av mina slutsatser i texten ”Människonära design”.

Den vetenskapliga kunskapen om världen ackumuleras visserligen, men samtidigt ackumuleras kunskapen om vad vi inte vet ännu mer. Min gissning är att detta på riktigt lång sikt slutar, inte i resignation utan i ett sökande efter en annan slags kunskap än den vetenskapliga.

Att kunskapen har gränser är ingen nackdel utan en fördel, hävdar jag i texten ”Sväva i ovisshet”. Människorna slipper vara gudar och kan i stället ägna sig åt att vara så mycket människa som möjligt.

I texten ”Utanför hjärnan” skriver jag att nästan all mänsklig kunskap finns utanför hjärnan. Uppfinningen av skriftspråket, papperet, tryckpressen, biblioteken och olika lagringsmedier fram till fusionen av digitala medier, internet och smartphones har befriat människan från sitt eget huvud.

Snart har det ingen betydelse alls vad som finns i den enskil-

da individens huvud. Ändå fortsätter systemen för utbildning att som pedagogisk idé hävda överföringen av kunskaper från lärarens huvud till deltagarens huvud. Huvudprincipen för utbildning borde i stället vara att lära deltagarna att använda den kunskap som finns utanför huvudena, i lagringsmedier, flöden och maskiner.

Vetenskapen sysslar inte med entydiga och ovillkorliga sanningar utan med de sanningar som källor kan ge oss. Vetenskapens sanningar är källornas sanningar. Vetenskapens livsluft är därför källkritik. Vad som finns bortom källorna vet bara Gud. Jag ägnar därför texterna ”Källkritik i överflödets tid” och ”Trollkarlens lärling” åt att försöka förstå vad källkritik är för någonting och vad källkritik innebär för kunskapssökandet.

Kapitlet ”Entreprenörskap”

I detta kapitel bygger jag vidare på Skolverkets innovativa användning av begreppet entreprenöriellt lärande såsom *generella kompetenser* och omvandlar det till ett centralt begrepp för mitt eget syfte.

I texten ”Entreprenöriellt lärande som generella kompetenser” visar jag att Skolverket med generella kompetenser menar färdigheter och förmågor som inte är exklusivt knutna till ett specifikt ämne. Sådana kompetenser kommer att bli allt viktigare i livet och på arbetsmarknaden inom den närmaste framtiden.

Exempel på generella kompetenser kan vara social kompetens, att kunna kommunicera med människor med olika bakgrund och erfarenheter, förmåga att lösa konflikter och att manipulera omgivningen, förmågan att uppnå egna mål och

att slutföra arbetsuppgifter, att prioritera mellan alternativa handlingar, att vara kreativ och hitta nya lösningar, att kunna uppfatta en situation på flera olika sätt, att kunna växla mellan olika perspektiv, att kunna modifiera gamla kunskaper så att de kan tillämpas på nya situationer och kombinera kunskaper från flera olika områden på ett nytt sätt, att inte ge upp inför motgångar, att inte vara rädd för att bli rädd, att kunna kontrollera impulser till förmån för långsiktiga fördelar, att kunna sortera information, att kunna avgöra problem med olika källors trovärdighet, att använda studieteknik, att kunna leva med osäkerhet och vara öppen för nya erfarenheter som ändrar innebörden av gammal kunskap.

Det är inte alla människor som är duktiga på generella kompetenser, även om alla kan bli bättre med träning. Det ställs i dag oerhört höga krav på människor för att man ska klara sig på arbetsmarknaden och i livet, och vad jag förstår kommer kraven att öka ytterligare.

”Vad krävs av en människa?”, frågar jag mig i en av kapitlets texter. Jag besvarar inte den frågan förrän i slutet av bokens ”Efterskrift”. Svaret handlar just om generella kompetenser.

Eftersom ordet entreprenör är så illa förstått använder jag flera olika sätt att förklara hur jag använder det. I texten ”Entreprenörskapets lek” jämför jag entreprenörskap med lekens frihet, som ligger väldigt nära vad jag menar med entreprenörskap.

Men det är viktigt att förstå att jag använder principerna för lekens frihet som ett samhällsvetenskapligt begrepp, för att förstå innebörden av de förändringar av samhället som växer fram de kommande 30 åren.

I texten ”Vad gör Alice i Underlandet?” gör jag en entreprenöriell läsning av boken ”Alice i Underlandet” för att visa att

Alice minsann är en duktig liten entreprenör. Jag vill också visa att skönlitteratur utgör en lika god kunskapskälla som så kallad faktalitteratur.

Slutligen har jag i kapitlet om entreprenörskap också smugit in en text om ”Politiskt entreprenörskap”. Den handlar om att deltagarna på folkhögskolan bildade ett politiskt parti som deltog i valet till kommunfullmäktige i Åsele 2018.

Folkhögskolor utgår från en helhetssyn på människor. Detta kan kanske uppfattas som flummigt, men är i själva verket mycket enkelt. Det betyder att man inte skapar dikotomier mellan teori och praktik, förnuft och känsla, fakta och kritik, vetenskap och värderingar, det subjektiva och det objektiva, lärarledd undervisning och självständigt arbete, process och resultat, kaos och ordning, regler och frihet. Jag uppfattar inte dessa begreppspar som ömsesidigt uteslutande enheter utan som förutsättningar för varandra.

I den här boken ger jag många exempel på hur folkhögskolan i Åsele arbetar med att förena det som andra institutioner för utbildning försöker skilja åt. Syftet med denna metod är att skapa motivation för inlärning och att mobilisera alla resurser människor har för att lära och utvecklas. De flesta människor använder blott en bråkdel av sin potential; de blir inte vad de kan vara.

Mänskligt beteende på ytan är inte oviktigt, men bevekelsegrunderna för mänskligt beteende kommer att för evigt förbli dunkla och oåtkomliga. Det finns något viktigt att lära sig av detta.

För att komma åt de djupare och betydelsefulla lagren av människors beteende, det vill säga bevekelsegrunder och inre drivkrafter, bör man inte arbeta med ömsesidigt uteslutande

kategorier i undervisningen. Teori bör inte vara absolut åtskild från praktik, vare sig rumsligt eller på schemat. Olika ämnen bör inte vara åtskilda. Process och resultat bör inte vara åtskilda, och så vidare. Jag skriver något om detta i den avslutande texten ”Den motsägelsefulla människan”.

Nästan ingenting av denna insikt tas tillvara i den utbildningspolitiska debatten. Den utbildningspolitiska debatten är i stället inriktad på hur de redan etablerade institutionerna ska producera mer av samma sak, gärna till lägre kostnad. Digitalisering uppfattas som en möjlighet att ersätta människor med maskiner och att organisera kunskapsproduktion effektivare. Diskussionen handlar inte om på vilket sätt kunskapen ska användas och till vilka syften, eller vilka gränser och möjligheter som människor själva vill sätta.

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2011 - 2012. Foto: Ingiberg Olafsson

INGIBERGS FOTOGRAFIER

En viktig del av den här boken är Ingiberg Olafssons fotografier. De har använts i kurskatalogerna för Vindelns (senare Västerbottens) folkhögskola under åren 2011 – 2019. Vid flera tillfällen har kurskatalogen blivit belönad, bland annat med Svenska publishingpriset och med guld på Inhousegalan.

Min personliga favoritkatalog gjordes för läsåret 2014 – 2015. Åtta av fotografierna i kurskatalogen visade välbekanta scener från amerikanska storfilmer, omtolkade och arrangerade på ett nytt sätt. Ett exempel är drejskive-scenen från filmen ”Ghost”, en erotiskt laddad heterosexuell scen som alla som sett filmen minns. I Ingibergs version har den omtolkats till en scen med två män bakom en drejskiva. Med denna lilla förändring uppstår samtidigt en förskjutning av bildens mening. På så sätt skapas en dubbelexponering i din hjärna; först bilderna från originalfilmen och sedan Ingibergs personliga omtolkning.

Titta på fotografierna (som finns utspridda i denna bok) och försök minnas vilka filmer de är inspirerade av. För att hitta den rätta filmen måste din hjärna gå igenom miljontals bilder. Processen försvåras av att Ingibergs omtolkningar bara liknar originalet. Ingibergs fotografier påminner om originalet, men de är ingen exakt avbildning. Eftersom den mänskliga hjärnan nöjer sig med tillräcklig likhet (”good enough”) kommer du att lyckas. Men sedan måste du också minnas filmens namn. Då använder du en annan del av hjärnan som sysslar med semantiskt minne. Slutligen kopplar du samman det semantiska minnet med det visuella minnet. Viola! Uppgiften är löst. Ingen superdator i världen skulle kunna lösa uppgiften lika snabbt som du. Ingibergs fotografier skulle därför kunna ersätta Turing-testet för att skilja mänsklig intelligens från maskinell intelligens.

Viktigast är dock att du som människa är unik genom att du förmår uppskatta bildernas skönhet och underfundighet. Men det skadar inte att förstå mekanismerna bakom igenkännandets glädje.

BY LIFTING
OTHERS
WE RISE
#METOO
VOTES FOR WOMEN
FREE ANGELA

Kapitel 1

Folkbildning

Det här kapitlet försöker på olika sätt beskriva vad som är typiskt för en folkhögskola. Några nyckelord är bemötande, ömsesidighet, generella kompetenser, totalpedagogik, det fria kunskapssökandet, mänsklig utveckling. Vad betyder folkhögskolan för dig? Vad är folkhögskolans särart?

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2014 - 2015. Vi försökte jobba normkritiskt och utmana den gängse bilden av kvinnligt/manligt på klassiska filmaffischer. Vilken film är det här? Foto: Ingiberg Olafsson

Shougoofas sjal

Shougoofa bär en sjal som täcker halva håret. När hon kom till folkhögskolan täckte sjalen hela håret. Sjalen är således en slags kompromiss, en ständigt pågående förhandling mellan två världar.

EN DAG KOMMER EN BLOND, svenskfödd kvinna och frågar Shougoofa varför hon bär sjal. ”Jag vet inte”, säger Shougoofa och tittar ner i golvet, ”jag ska nog ta av mig den… senare”.

Mellan den blonda kvinnan och Shougoofa uppstår nu ett avstånd, en tom yta, en klyfta. Bakom den uttalade frågan döljer sig nämligen en annan outtalad fråga, den riktiga frågan: ”Varför är du inte som jag?”

Nästa dag berättar Shougoofa för mig att hennes mamma vill att hon bär sjalen så att den täcker hela håret. Jag förstår att hon har tänkt på den blonda kvinnans fråga. Jag berättar att det var vanligt att kvinnor i Sverige bar sjal för hundra år sedan. Särskilt på landsbygden dröjde sig traditionen kvar.

”Min mamma bar sjal när jag var liten, precis som du”, säger jag. ”Jag tänker på min mamma när jag ser på dig”.

Mellan mig och Shougoofa skapas nu ett band, en förbindelse. Utan denna förbindelse skulle det inte finnas något lärande mellan oss. Vi är som två träd som böjer sig mot varandra.

Jag tror att ordet ”mellan” är ett av pedagogikens nyckelord. Lärande är något som sker mellan människor och det är ömsesidigt. Mellan människorna finns hela världen, och individerna är som grenarna som sträcker sig mot himlen.

Dagen börjar på folkhögskolan

Fåglarna kvittrar tidig morgon. Jag stannar och lyssnar till ett språk jag inte förstår. Åsele har vaknat. Jag ser människor, jag hör bilar.

JAG PROMENERAR MYCKET LÅNGSAMT till folkhögskolan från min lägenhet på Bryggaregatan 7, genom samhället, förbi OKQ8 och sedan ut på Blåviksvägen.

Närheten till skogen gör det möjligt att ta det lugnt. Skogen andas, och jag med den.

Om jag är ute före klockan 07.00 möter jag ibland näringslivschefen Robert Borgén, som är på väg mot Kulturhuset (tidigare Folkets Hus). Bussen till Umeå passerar förbi mig klockan 07.06.

På vintern är det ofta halt. Jag är väldigt rädd att ramla, så jag promenerar med gott omdöme och sätter ner hela foten i marken utan att skjuta ifrån

Efter 20 minuter kommer jag fram till folkhögskolan. Skolan delar lokal med flera andra hyresgäster. Anställda på Holmen Skog brukar vara först i huset. Är jag först från folkhög-

skolan låser jag upp skollokalerna. Jag glömmer alltid att ta in morgontidningen, så det har blivit Davids uppgift.

Skolans lokaler ekar av rösterna från gårdagens deltagare. Det blir aldrig riktigt tomt i en skola. Huset har sina egna röster.

Jag sätter på tévatten till mig själv och börjar morgonen med att läsa mejl på First Class. Mejl är en lagom svår uppgift tidigt på dagen.

Lärarna finns på skolan från klockan 08.00. Vi planerar och skvallrar en stund på morgonen. Har det hänt någonting speciellt – bra eller dåligt? Vad händer i dag, i morgon? Det finns en glädje i rummet.

Jag kallar dessa small talks på morgonen för fortbildning. De är inte formella möten utan informella diskussioner där stort och smått blandas i ett rasande tempo.

Vi stoppar in dessa små dialoger överallt, hela tiden. På väg till lektionerna, på väg från lektionerna, under fikapauser och lunchen. Under dessa pratstunder berättar vi för varandra vad vi jobbar med, vi ger varandra tips och idéer. Vi undersöker beröringspunkter där vi kan komplettera varandra. Vi skapar en bättre fungerande helhet. Vi jobbar kort sagt som ett arbetslag. En förutsättning för att ett arbetslag ska fungera som en lärande organisation är att det finns en didaktisk frihet. Om alla i arbetslaget jobbar på samma sätt har vi inte så mycket att lära varandra. Men om alla arbetar efter eget huvud och provar sina egna idéer – och om vi är duktiga på att kommunicera – kan vi jämföra utfall och resultat: vilka deltagare lyckades bra på dina lektioner och varför? Kanske kan du använda någonting av mitt och jag någonting av ditt?

Om dessa öppenhjärtiga jämförelser ska komma till stånd

måste första prioritet vara att lära sig något nytt, inte att visa vem som är bäst lärare.

Av deltagarna på allmän kurs brukar Jerry komma först på morgonen och göra kaffe, kring 8-slaget. Ibland är Sandra tidig, men just i dag är det Sara som kommer först. Jag pratar med Sara en stund på morgonen. Hon har skrivit en uppsats som heter ”5 nyanser av kärlek”.

VAD ÄR EN FOLKHÖGSKOLA?

För att kunna kallas folkhögskola måste skolan erbjuda allmän kurs för vuxna. Som vuxen räknas deltagare som fyller 18 år under det första läsåret. Därutöver kan folkhögskolan erbjuda särskilda kurser inom till exempel konst, hantverk, hälsa, entreprenörskap eller olika yrkesutbildningar.

Att ge fler människor fler chanser i livet
Allmän och särskild kurs ger vuxna möjligheter att skaffa eller komplettera behörigheter för grundskola och gymnasium. Det ger dem möjlighet att söka vidare till högskola eller öka sina chanser på arbetsmarknaden. Det ger dem också möjligheter att söka svar på frågor som är viktiga för deras liv.

Samma kunskapskrav – större pedagogisk frihet
Folkhögskolan har samma eller större kunskapskrav än gymnasieskolan, men större pedagogisk frihet att uppnå kunskapsmålen.

De deltagare som är tidiga brukar komma in och prata med oss lärare. Strax före klockan nio kommer de övriga till skolan. Några är frånvarande; arbetar, är sjuka eller hos tandläkaren.

Någon pratar persiska, någon pratar arabiska. Svetlana pratar ryska med Marika. Det enda gemensamma språket är svenska. Alla pratar svenska.

Känslan är god. Det hörs många skratt. Deltagarna speglar sig i lärarna. Folkhögskolan är en trygg miljö med välbekanta ansikten.

Alla hälsar varandra god morgon. Det är en god vana som visar att vi ser varandra. Att se varandra är grunden för respekt och känslan av egenvärde. Detta kan låta högtravande, men egenvärde behövs för att motivera varför jag ska lära mig saker. Varför ska jag lära mig saker? Jo, därför att jag har betydelse, jag har ett värde, jag är duktig, det jag lär mig kan hjälpa mig att leva ett bättre liv. Jag kan hjälpa andra människor eller till och med förändra världen.

Dagens första lektion heter alltid ”Morgonsamling”. Där berättar David vad som händer under dagen, till exempel om en utvärdering eller högskoleprovet eller ett gemensamt studiebesök.

Varje dag ansvarar en av deltagarna för nyheter. I dag är det Kicki som berättar om en debattartikel som hävdar att antalet cancerfall i Sverige kommer att öka med 90 procent fram till år 2040. David skriver upp svåra ord på tavlan såsom ”preventionspolitik”. En kort diskussion uppstår.

Vi pratar också om fotboll, om gårdagens matcher i Champions League. Tyvärr har den stora fotbollsstjärnan Lionel Messi ertappats med fingrarna i syltburken. Han har gömt pengar i skatteparadiset Panama för att slippa betala skatt. Vi har en

diskussion om skatter och varför de som har mycket pengar är de som minst anser sig ha råd att betala skatt.

Nyheterna är viktiga. Om den deltagare som ansvarar för nyheterna är sjuk, brukar vi titta på SVT:s riksnyheter. Alla antecknar då vad inslagen i SVT:s nyheter handlar om. Sedan får deltagarna berätta vad de skrivit och läraren listar inslagen på tavlan.

Vi diskuterar varje inslag i TV-nyheterna så att vi förstår vad det handlar om. Ibland förstår vi inte riktigt vad det handlar om, eller så blir vi osäkra. TV-nyheter kan vara väldigt svåra att förstå sig på. De krävs ofta stora förkunskaper för att kunna sätta in händelser i sitt rätta sammanhang, för att kunna problematisera och tänka kritiskt.

Morgonsamlingens nyhetsdiskussioner är en av folkhögskolans viktigaste sätt att organisera inlärning om samhällsfrågor. Nyhetsdiskussionerna leder till ökade kunskaper om samhällsfrågor, till fördjupning och träning i kritiskt tänkande, men det leder också – och viktigast – till ett växande intresse för samhällsfrågor.

Sedan är det heller inte oväsentligt att nyheterna upprepas varje dag. Varje människa som lärt sig tänka av gammal vana och ställa frågor är en stor tillgång för det demokratiska samhället.

Jag tror det är viktigt för alla att förstå att nyheterna inte visar världen såsom den är. Det sker alltid ett urval som bygger på kriterier för vad som är underhållande. När det gäller TV-nyheter är det viktigaste kriteriet att det finns bra bilder, inte att det som hänt är viktigt. Jag har under flera år visat Utbildningsradions TV-dokumentärer ”Medialized” för att göra deltagarna medvetna om detta. Även de deltagare som enbart använder de stora, ”trovärdiga” medieplattformarna, till exem-

pel SVT, BBC eller New York Times, lever – på grund av det systematiska urvalet - i en bubbla.

Efter morgonsamlingens nyhetsdiskussion är det dags för morgongymnastik. När hjärnan har fått sitt lystmäte är det dags att väcka kroppen. Även gymnastiken upprepas varje dag. Precis som med hjärnan är det viktigt att träna kroppen varje dag, att etablera en god vana.

Mycket i livet handlar om goda vanor. Att lära sig tänka efter eget huvud, att röra på kroppen, att sova tillräckligt mycket, att inte röka eller missbruka alkohol och droger. Att inte oroa sig: don't worry, be happy! Prat och praktik måste följa varandra som ränderna på en zebra.

Vi fikar tillsammans, lärare och deltagare. Antonios bageri, som ligger nästgårds med folkhögskolan, har lagt in nybakat bröd i vårt kök. Inget luktar så himmelskt som nybakat bröd.

Fikasamtalens informella karaktär ger goda tillfällen att tala svenska. Det är lättare att våga prata på fikarasten jämfört med att säga någonting inför hela klassen under en lektion. Det är lättare att våga öppna munnen när man själv bestämmer vad man vill prata om.

I själva verket är fikapauserna oerhört viktiga för inlärningen; det är då man får tid att reflektera över det som har tagits upp under lektionerna. Under fikat kan man välja att prata med den man känner sig bekväm med, eller den man tycker om. Man kan bygga relationer, dela sin oro och glädje.

På folkhögskolan i Åsele är det kvinnorna som pratar mest under fikat, medan männen pratar mest under lektionerna. Fikapauser är på många sätt ett unikt rum för inlärning.

Folkhögskolans pedagogik är en totalpedagogik. Den letar sig in i alla verksamheter och möten på skolan. Den känner inga gränser, vare sig inom eller utanför skolan.

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2014 - 2015. Vilken film är det här? Foto: Ingiberg Olafsson

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2017 - 2018. Vi ville lyfta klassiska sagofigurer ur sitt sammanhang och ge dem en personlighet där de själva får definiera vem de är och vill vara. Vi valde att jobba med en känsla av dokumentära fotografier - där sagoelementen lagts till i form av illustration och akvarell. Kurskatalogen belönades med guld på Inhousegalan 2017. Foto: Ingiberg Olafsson, illustration: Jenny Fahlgren

En liten skola vid vägens slut

I Åsele finns det en folkhögskola vid vägens slut, Blåviksvägen 11. Det är där jag arbetar.

DET FINNS EN ANLEDNING till att folkhögskolor gärna ligger vid vägens slut, djupt inne i skogen. Tanken är att folkhögskolan ska utgöra någonting eget, någonting unikt som ligger vid sidan av huvudvägarna. Ingen folkhögskola ska vara den andra lik. Folkhögskolor ska tänka nytt och vara ett kreativt centrum när det gäller utbildning.

Folkhögskolan i Åsele tillhör Vindelns folkhögskola i Västerbotten. Vindelns folkhögskola har skolor i Vindeln, Umeå, Åsele och Lycksele.

På folkhögskolan i Åsele möts människor som kommer från länder runt hela jordklotet; Eritrea, Iran, Afghanistan, Brasilien, Litauen, Estland, Syrien, Mali och Togo. Vi är bara 28 människor på skolan i Åsele, tre lärare och 25 deltagare, men vi talar många olika språk.

I Åsele kommun, som har nästan 3000 invånare, bodde det år 2016 människor från 84 olika länder. Hur skulle människor från så många länder kunna undgå att lära varandra saker? Vad är en skola, om inte en mötesplats för olika erfarenheter?

En av mina favoritidéer, som jag har svårt att släppa, är att framtidens utbildningssystem allt mer kommer att handla om mänsklig utveckling i bredare mening. Det yrkesspecifika drunknar i digitaliseringens konsekvenser. Kunskapskrav ersätts av krav på förmågor och färdigheter. En del av detta innefattas av det som Skolverket kallar generella kompetenser. Den fråga jag ställer mig är: vad krävs av en människa?

Min far hade samma yrke hela sitt liv. Han arbetade som fotograf på Västerbottens Kuriren. Jag har haft sex olika yrkeskarriärer, samtidigt som varje yrke jag utövat förändrats snabbt av den tekniska utvecklingen. Jag ser inget slut på den vägen vi börjat vandra.

Folkhögskolan i Åsele finns på Blåviksvägen 11B. De 25 deltagarna har sina rötter i bland annat Eritrea, Iran, Afghanistan, Brasilien, Litauen, Estland, Syrien, Mali och Togo. Foton: Moa Zederin

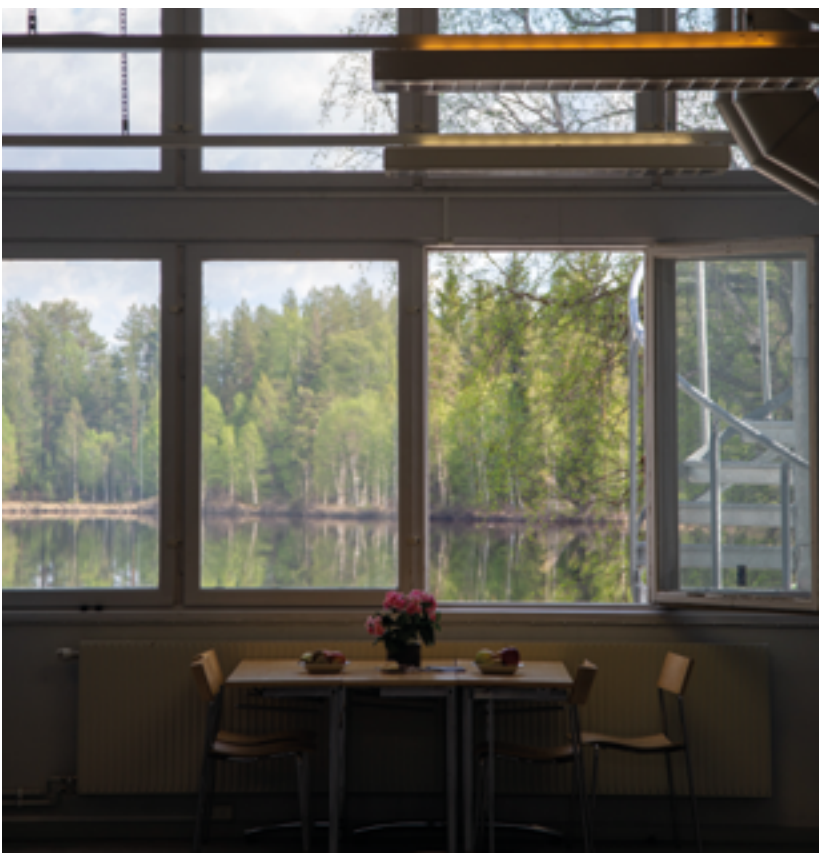

Bilder från folkhögskolans kurskatalog 2015 - 2016. Med "före och efter"-bilder ville katalogen visa på den personliga resa ett år på folkhögskola kan innebära. Att folkbildning ger dig möjlighet ta reda på vem du egentligen är. Katalogen vann Svenska Publishingpriset 2015. Foto: Ingiberg Olafsson

Jag hittade vad jag inte sökte

När jag ser tillbaka på mitt liv blev det mycket bättre än jag hade trott. Jag visste så litet om livet när jag var 16-17 år. Jag kunde inte föreställa mig att jag kunde leva ett sådant liv som jag lever nu. Jag visste ingenting om folkhögskolor.

LIVET BLEV INTE som jag hade tänkt mig, men något annat framträder i stället. Är det bättre eller sämre?

Om jag hade fått som jag ville när jag planerade min framtid som 16-åring, hade mitt liv varit en katastrof nu. Som tur är, har jag varit öppen att upptäcka nya saker som jag inte visste fanns. Numera vet jag att det mesta i livet har jag ännu inte upptäckt: ”Jag visste inte vad jag behövde, förrän jag träffade dig.”

Riktigt bra konst kan skapa nya världar. Brian Eno skapade en gång ett musikalbum som han kallade ”Before and after science”.

Jag satt länge och häpnade över formuleringen ”efter vetenskapen”. Kommer vetenskapen att ta slut? Troligen, ja. Eftersom vetenskapen har en början har den också ett slut, ett bort-

tynande eller ett ”fade out” som man säger inom musiken.

Försök tänka dig ett samhälle som inte baseras på vetenskap och (vår form av) teknik. Det går inte, eller hur? Ändå kommer det att finnas ett sådant samhälle om 10 000 eller 100 000 år. Både på kort och lång sikt måste man vänta sig att hitta sådant man inte sökte efter.

De flesta som studerar på folkhögskola vill uppnå mål de redan har, inte upptäcka sådant de inte visste fanns. Ändå är en sådan inställning kungsvägen till ett skitliv.

Den otroliga sanningen är att det går att förena dessa perspektiv. Det går att både uppnå mål man redan har och att söka efter något helt nytt.

Lutar man sig ensidigt mot endera perspektivet blir man antingen en fattig sökare eller uttråkad konsument. Man måste sätta saker på spel för att livet ska öppna sig och visa sig i all sin härlighet.

Att stänga in sig i ett redan färdigbakat liv är en farlig inställning. Det finns två typer av deltagare som folkhögskolan har svårt att utbilda. Det är personer med drogproblem och personer med allvarliga psykiska problem. De håller fast vid vad de har och vägrar släppa taget.

Personer med drogproblem blir ofta drogfria när de studerar på folkhögskolan. De upplever (med rätta) detta som ett stort framsteg. Men deras identitet är fortfarande knuten till missbruket. De vet allt om hur olika droger fungerar och vilka effekter de ger. De vet hur missbruket påverkar livet och hur det är att leva som missbrukare. De är helt enkelt duktiga på att vara drogmissbrukare. Nu ska de bli duktiga på någonting annat. Det är mycket svårare.

Den vanligaste reaktionen på denna nya svårighet är att

undvika den. En person som varit missbrukare vill fortsätta att jobba med missbruk, antingen med vård av andra missbrukare eller som informatör om missbruk.

Men folkhögskolans uppgift är att vidga människors vyer. Det räcker inte att rehabilitera människor från missbruk eller sjukdom. Det är hälso- och sjukvårdens uppgift.

Folkhögskolan sysslar med en kombination av bildning och utbildning. Jag utvecklar detta påstående närmare i bokens sista text. Det är viktigt att folkhögskolan håller fast vid denna uppgift.

Folkhögskolan får inte bli en förvaringsplats för människor som upplevs som ”svårplacerade” av Försäkringskassan eller Arbetsförmedlingen.

Den som vågar pröva på nya saker i livet växer i självförtroende, självinsikt och får fler handlingsalternativ. Det är som om vägen man går på förgrenar sig om och om igen.

På det sättet skapar man sin egen väg.

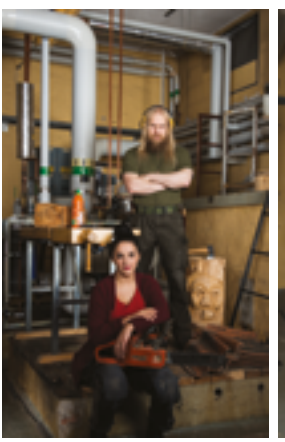

Bilder från folkhögskolans kurskatalog 2013 - 2014. Foto: Ingiberg Olafsson

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2014 - 2015. Vilken film är det här? Foto: Ingiberg Olafsson

Svetlana – Vägen framåt

En folkhögskola präglas av sina deltagare. De som studerar på folkhögskola utvecklar ofta en stark personlighet. Här intervjuar Christer Mattsson en av dessa starka personligheter; Svetlana Heikkinen.

VEM ÄR DU?

– Jag heter Svetlana Heikkinen och bor i Åsele. Jag är född i Litauen men flyttade till Åsele för sex år sedan.

Människor tycker olika saker i livet är viktigt. En del tycker om god mat, andra tycker om att renovera sitt hus.

Jag tycker att det är jätteviktigt med kläder. Kläder uttrycker människors personlighet. Det visar din sinnesstämning. I Åsele bär många arbetskläder hela dagen. Det känns tråkigt.

Jag jobbar heltid åt Svenska Tält i Dorotea. Svenska Tält gör tält till husvagnar och husbilar, mattor, vindskydd, många olika saker. Sedan jobbar jag också vid sidan av med att göra mönster för kläder till företag i södra Sverige. Tidigare jobbade jag några år åt Annagården i Åsele. Annagården gör kläder till människor med fysiska funktionshinder. Alla kläder är individuellt anpassade.

Människor är ofta rädda för att experimentera med kläder. Att göra någonting annat än de brukar göra. De är rädda att det ska se för extremt ut.

Hennes & Mauritz har butiker både i de baltiska länderna och i Sverige. Men kläderna är totalt annorlunda. I Sverige är kläderna mycket mörkare, och man använder ofta kläder som är luftiga och inte följer kroppsformen. I de baltiska länderna är det mycket mera färg och kläder som följer kroppens form.

Men det finns skillnader även mellan olika delar av Sverige. Det känns som om södra Sverige och norra Sverige är två olika länder, till exempel när det gäller mentalitet, kultur, kläder och hur människor kommunicerar. I södra Sverige finns det ett mer öppet sinne och man är inte rädd att prova nya saker. Här i norr är det mer konservativt.

Ett annat problem i Sverige är att hitta rätt tyg och furnitura (knappar, snörlås, spännen, blixtlås). Det finns inte så mycket att välja mellan. Framför allt saknas det tyg som man kan göra finare saker med. Man måste köpa utomlands. Jag har pratat med Ohlssons tyger. De säger att det bara finns några personer i Sverige som vill ha det speciella tyget jag vill ha. Alla andra köper de tyger som redan finns.

Jag har gjort en undersökning som visar att många människor har problem att hitta kläder som passar. Jag själv har problem att hitta kläder. Om jag hittar en blus som passar mig är det inte säkert att jag hittar passande byxor. Det är därför jag blev sömmerska så att jag kan ändra på mina egna kläder. De kläder vi köper på Lindex eller andra butiker passar inte för alla. Jag försöker hitta lösningar för människor med sådana problem. Det går att anpassa kläder så att samma klädesplagg passar människor med olika kroppsform genom att man till exempel

använder elastiska tyger, spännen och kardborrband. Jag tänker mig att jag i framtiden kan fortsätta med det här.

TYCKER KUNDERNA ATT DET ÄR FÖR DYRT MED FINARE TYG?

– Det är så här: jag fixar problemet. När människor är nöjda vill de betala.

SÅ TYCKER JAG OCKSÅ. JAG ÄR VILLIG ATT BETALA FÖR NÅGONTING JAG VERKLIGEN VILL HA.

– Det blir dyrare första gången när jag måste göra nya mönster. Men om kunden kommer tillbaka använder jag nästan samma mönster och då blir det billigare.

HUR GÖR DU MÖNSTER?

– Det finns ganska många program som man köper på Internet. Det finns gratisprogram, men det är bättre att köpa program. Då får man service. Ofta fastnar mönstren när man mejlar dem och det uppstår andra problem.

HUR FÅR DU DINA IDÉER?

– Jag åker på mässor. I oktober åker jag på en mässa i Umeå. Jag åker och tittar på alla nya saker som finns. Jag söker också efter nya saker på Internet. Inte bara i Sverige, utan också utomlands. När jag reser till andra länder tittar jag på vad som finns där.

HUR MYCKET TID LÄGGER DU NER PÅ ATT HITTA NYA SAKER?

– Jag vet inte. Jag lever med det! Om man vill göra framsteg i sitt företag måste man hela tiden våga pröva nya idéer. Man måste bli bättre och bättre, söka nya kunder, förändra sitt sätt att arbeta, och så vidare. Om du tycker om ditt jobb, finns det

alltid möjlighet att tjäna pengar. Jag älskar pengar och pengar älskar mig, men det handlar inte bara om pengar. Om du tycker om ditt jobb vill du alltid bli bättre och utvecklas.

Om du tycker om det du jobbar med får du en dubbel belöning. Du kan både tjäna pengar på det du gör och du trivs med ditt arbete. För att växa behövs pengar. Jag försöker växa långsamt och pröva olika vägar i stället för att satsa stort på en enda sak med lånade pengar. Man måste experimentera och pröva vad som fungerar. Kanske ska jag ägna mer tid åt att göra mönster och mindre tid åt att sy kläder? Kanske ska jag börja utbilda människor i klädsömnad? Kanske ska jag expandera mot närliggande verksamheter, som med Svenska Tält? Några av dessa vägar kanske inte leder någonstans, medan en av vägarna leder framåt.

Svetlana gick Allmän kurs på folkhögskolan i Åsele 2015-2017 för att bli bättre på svenska, engelska och naturkunskap. Foto: Christer E. Mattsson

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2016 - 2017. Foto: Ingiberg Olafsson, illustration: Jenny Fahlgren

HATE HAS
NO
HOME HERE
KRIGET I EUROPA SLUT

Kapitel 2

Att arbeta med tema

Det här kapitlet beskriver hur folkhögskolan i Åsele har arbetat med tema. Att arbeta med tema betyder att man försöker visa hur saker och ting hänger samman från många olika ämnesområden i alla stora och viktiga frågor för människor. Temastudier skapar motivation för inlärning och ger mening åt omfattande detalj- och faktakunskaper. Vilken stor och viktig fråga i livet vill du besvara tematiskt?

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2012 - 2013. Katalogen använde våra deltagare som mänskliga canvas. Varje bild skulle symbolisera en av våra utbildningar. Här fotot för Allmän kurs (med citat ur Sara Lidmans "Hjortronlandet". Katalogen belönades med guld på Inhousegalan 2012. Foto: Ingiberg Olafsson

Människan under natthimlen

Det finns stjärnklara höstkvällar, när inte ens den mest fanatiska mobilanvändaren kan låta bli att titta upp mot natthimlen. Så många stjärnor! (Jag har inte brytt mig om att räkna dem, men Edward Harrison påstår att jag kan se cirka 2000 stjärnor på natthimlen).

MÄNNISKAN UNDER NATTHIMLEN är liten i universum, men människan är också det öga varigenom universum skådar sig själv. Människan är en del av universum och när människan tittar upp mot natthimlen är det samtidigt universum som tittar på sig själv. Allting hänger samman.

Människan har så många sammanhang. Människan är en del av universum. Människan är också en del av naturen eller – kanske mer riktigt – en del av biosfären. Redan Karl Marx formulerade år 1844 den insikten så här:

Naturen är människans oorganiska kropp, nämligen den del av naturen som inte är mänskliga kroppar. Att människan lever av naturen betyder: naturen är hennes kropp och hon måste stå i ständig förbindelse med den för att inte dö. Att människans fysiska och

andliga liv sammanhänger med naturen har ingen annan innebörd än att naturen hänger samman med sig själv, ty människan är en del av naturen.

Sedan 1960-talet har det i den tidigast industrialiserade världen vuxit fram en medvetenhet om att naturen hänger samman med sig själv. Men pedagogiken släpar efter.

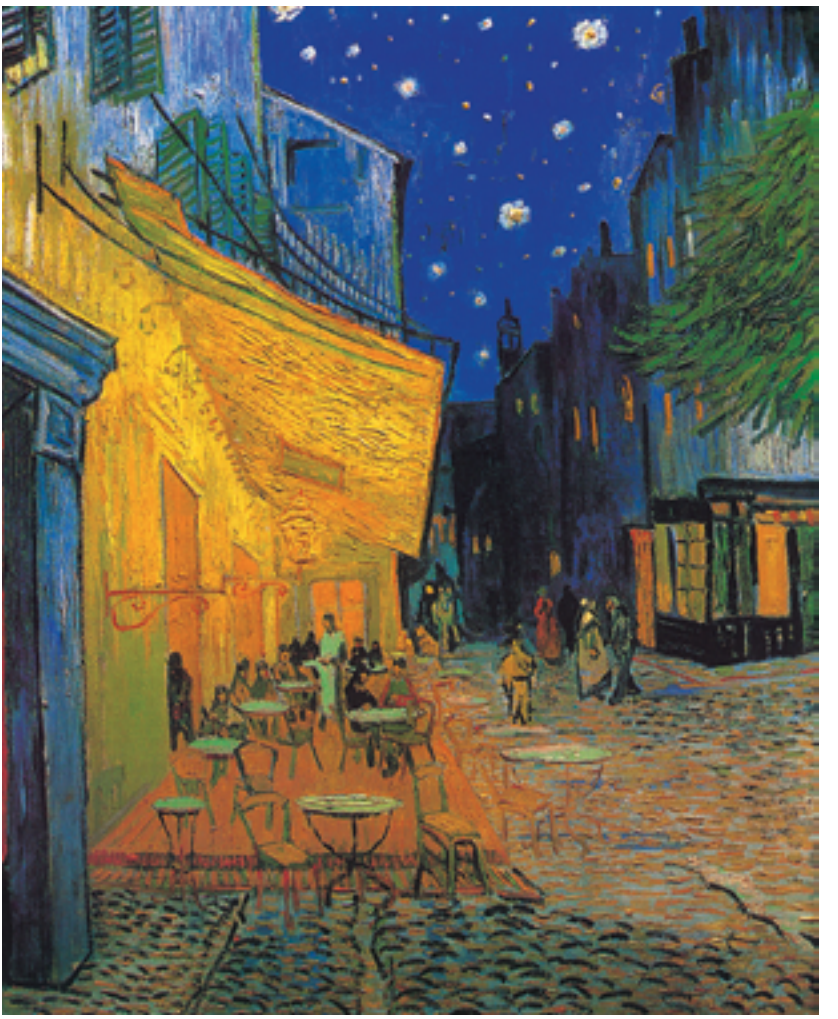

"Trottoarcaféet". Oljemålning av Vincent van Gogh, 1888.

Humaniora (vetenskapen om människan) är fortfarande skild från naturvetenskapen (vetenskapen om naturen). Enskilda ämnen som till exempel biologi och fysik – inte tematiska studier - tas som självklar utgångspunkt för inlärning, trots att de enskilda ämnena bara får sin mening som delar av en helhet. Detta gäller även ämnen som matematik.

Människan som vandrar under natthimlen söker mening. Kunskap utan mening är en sysselsättning för datorer, men ovärdigt för människor. Den pedagogiska grundfrågan är: varför ska jag lära mig detta?

För människor kan kunskapens mening ta sig väldigt enkla och självklara uttryck; inför stjärnornas tindrande kan man känna lugn och förundran. Två människor kan tillsammans känna gemenskap, tillhörighet eller kärlek.

Att känna sig som en del av en större helhet ger tillförsikt. Den som är stjärnstoft är på sätt och vis odödlig. Även om min kropp dör, så omsätts atomerna i min kropp till nya varelser och världar.

Brist på sådana sammanhang skapar ohälsa och skräck inför döden. Den som saknar mening är ensam på det mest fruktansvärda sättet. Många författare har diktat om denna ensamhet, till exempel Fjodor Dostojevskij:

Människorna på jorden är ensamma – det är felet! ”Finns det på fältet kvar någon människa som lever?” ropar den ryske sagoriddaren. Också jag ropar, fast jag inte är någon sagoriddare, men ingen svarar. Det sägs, att solen när universum. När solen går upp – se på den, är den kanske inte en gengångare. Allt är dött, och överallt finns gengångarna. Bara människorna finns, och runt omkring dem råder tystnad – sådan är världen!

Dostojevskij talar här med kuslig röst. Dostojevskijs protagonist känner sig avskärmad från världen och alla människor. Han uppfattar människorna som gengångare, dvs som skuggor av döda människor. Även solen är en gengångare, en mörk skugga på himlen. Hans värld är overklig, och han känner ingenting: ”Allt är dött, och överallt finns gengångarna”.

Folkhögskolans pedagogiska utgångspunkt är att man ska se hela människan för att nå framgångsrika resultat.

Alla olika delar av en människas liv hänger ihop. Den människa som lever i Dostojevskijs värld av gengångare saknar drivkraft, motivation och nyfikenhet för lärande.

Den människa som har slutat lära sig är mer eller mindre död. Den personen har inget utbyte med omvärlden och har därför slutat att förändras och växa. Kunskap handlar om växande. När människor växer, växer samtidigt deras värld och deras liv blir rikare.

Människans erfarna värld kan aldrig bli större än hennes själ, eftersom hon måste kunna vara mottaglig för världen för att kunna uppleva den.

För den som lever i en värld av gengångare är matematik bara en manipulation av symboler, ingenting annat. Att matematik krävs för att närma sig livets stora gåtor – den mycket stora världen (universum) och förbindelsen med den pyttelilla världen (kvantfysiken) – det intresserar bara människan som vandrar under natthimlen.

Sväva i ovisshet

Människan under natthimlen kan känna vördnad inför universums ofattbarhet. Vad vet lilla, dumma jag om universums ofattbarhet?

DE FLESTA STUDENTER PÅ GYMNASIENIVÅ tror i dag att det vetenskapliga svaret på hur universum skapades är teorin om Big bang.

Med ett sådant synsätt skulle teorin om Big bang vara en slags vetenskaplig skapelseberättelse som ersätter tidigare skapelseberättelser, till exempel den i Bibeln eller Koranen eller den förtjusande berättelsen om Yggdrasil i den isländska Eddan.

Men teorin om Big bang är ingen skapelseberättelse. Det är en berättelse om vad som hände efter universums skapelse. Vetenskapen kan inte nå längre tillbaka i tiden än tio upphöjt till minus 43 sekunder efter skapelsen. Det är visserligen nära noll, men det är inte noll. Till noll når vi inte fram med vetenskapens instrument.

Det är inte möjligt att med vetenskapliga metoder ”se” ska-

pelsen. ”Den som ser Guds ansikte måste dö”, skriver Hjalmar Söderberg i boken ”Doktor Glas”.

Det som är nytt med det vetenskapliga förhållningssättet (om man med vetenskap menar något i stil med det förhållningssätt som Galileo Galilei stod för), är att vi nu vet att vi inte vet hur världen skapades och att vi vet varför vi inte vet det. Det gör det möjligt att förstå kunskapens gränser: hur mycket vi inte förstår, och varför vi inte förstår.

Det är ett enormt framsteg jämfört med tidigare religiösa och andra synsätt, och det är därför jag betraktar framväxten av det vetenskapliga förhållningssättet som en milstolpe i mänsklighetens historia. Insikten om kunskapens gränser är inte bara ett färskt fotspår i sanden som försvinner när tidvattnet kommer.

Äntligen kan vi sväva i ovisshet.

Temat om framtidens samhälle

Att världen hänger samman med sig själv kan uppfattas som självklart, som en truism. Vad skulle det innebära att världen inte hängde samman med sig själv? Men inom systemen för utbildning håller man hårdnackat fast vid att verkligheten ska läras genom uppdelning, sönderdelning och fragmentering.

DEN OPTIMALA INLÄRNINGSMETODEN borde i stället vara en dialektik mellan helhet och delhet (helhetens delar) som successivt fördjupar förståelsen om helheten. Det är människan i sin helhet, livet i sin helhet och universums ofattbarhet som skapar mening och drivkraft för människan som vandrar under natthimlen.

Universum är ofattbart och det finns därför alltid möjlighet att lära sig mer. Kunskapen har inget slut och kan därför expandera oändligt. Det handlar inte bara om enkel addition av detaljkunskaper, utan också om en fördjupad förståelse av helheten. Dialektiken ligger i att man förstår helheten genom detaljerna och detaljerna genom helheten.

För att kunna expandera varje människas universum krävs att man arbetar tematiskt, det vill säga att man börjar med att konkretisera en helhet. Att arbeta med teman skiljer sig på det

sättet från att arbeta ämnesövergripande. Den som arbetar ämnesövergripande har redan ämnesindelningen som utgångspunkt. Den som arbetar med teman har en fråga, ett problem eller en gåta som utgångspunkt.

Teman kan vara olika långa. Jag skiljer mellan långa teman som pågår mellan ett och tre år och korta teman som pågår mellan 4 - 8 veckor.

På folkhögskolan i Åsele har vi bland annat arbetat med långa teman under följande rubriker:

- Framtidens samhälle
- Att bilda ett politiskt parti
- Entreprenöriellt lärande (att träna generella kompetenser)

Till temat om entreprenöriellt lärande återkommer jag i slutet av det här kapitlet.

Temat om framtidens samhälle handlar om att läsa tre framtidsvisioner från olika tidsperioder; cirka år 1900, år 1950 och år 2000. Från år 1900 har vi valt H.G. Wells ”Tidsmaskinen”, från år 1950 Karin Boyes ”Kallocain”. Vilken bok eller film vi kommer att använda från år 2000 är ännu inte bestämt.

Det inledande syftet med temat om framtidens samhälle är att lära sig se att föreställningar om framtiden ändrar sig med tiden och platsen. H.G. Wells bok är skriven i England, medan Karin Boyes bok är skriven i Sverige. Deras olika uppfattningar om framtiden är präglade av deras egen tid, av deras eget samhälle. Därmed blir det lättare att se att även vår egen tids syn på framtiden är präglad av vår nuvarande situation.

UPPGIFT OM H.G. WELLS ”TIDMASKINEN”

Sök information om England under andra hälften av 1800-talet utifrån valt ämne. Detta är också en uppgift om källsökning.

Besvara frågan: Hur förhåller sig Wells idéer om framtiden till hans egen samtid? Speglar Wells idéer hans egen tid eller tänker han nytt?

Skriv en text om ditt resultat (fakta + slutsatser) på svenska på 1-2 A4-sidor, radavstånd 1,5, bokstavsstorlek 12. Använd gärna bilder, diagram, tabeller, figurer. Gör först ett utkast på 3-4 sidor och korta sedan ner din text till hälften. Beräkna hur mycket tid du har så att du inte gör uppgiften för stor.

Källor: Beskriv din strategi för att söka information – hur har du gjort och varför? Redovisa dina källor – vilka källor har du valt/valt bort och varför, vad vet du om källorna? Detta bör vara ungefär en tredjedel av din text. Du behöver inte enbart använda svenskspråkiga källor.

Redovisning: Mejla din text till *christer.mattsson@vindelnsfolkhogskola.se* och dela din text till de andra deltagarna på på folkhögskolans slutna facebookgrupp senast onsdagen den 22 februari kl 10.00. Redovisa muntligt måndagen den 27 februari kl 13.00-15.00. Använd gärna film- eller bildmaterial vid den muntliga redovisningen. Christer finns tillgänglig för att besvara frågor eller diskutera problem måndagen den 6 februari kl 13.00-15.00 och måndagen den 13 februari kl 13.00-15.00.

Lycka till!

Om vi tar H.G. Wells bok ”Tidsmaskinen” som exempel, kan vi se att Wells idéer om framtiden är påverkade av diskussionen om Charles Darwins evolutionsteori. I dag vet vi mer om evolution och framför allt om genetik, och vi kan därför betrakta Wells vision med andra ögon.

Wells tror att människan om 800 000 år har utvecklats till två olika arter, en art som lever ovanför marken och en art som lever under jord. Den människoart som lever ute i friska luften har utvecklats från den välmående medel- och överklassen. Den människoart som lever under jord har utvecklats från arbetarklassen. Självklart är Wells vision påverkad av det klasssamhälle han ser runt omkring sig i det sena 1800-talet.

Ett annat viktigt syfte med temat om framtidens samhälle är att förstå vad historia är, eller hur historia skapas.

Hur ska vi betrakta Wells eget samhälle, London och England under slutet av 1800-talet? Om vi läser Wells bok och samtidigt lär oss mer om hans eget samhälle, får vi minst fyra olika synsätt att laborera med.

För det första har vi naturligtvis Wells egen uppfattning om sin samtid. Därtill har vi de olika uppfattningar som andra författare och politiker från denna tid ger uttryck för. För det tredje har vi även vår egen tids uppfattning – cirka 120 år efter Wells bok – om 1800-talets England.

Sist, men inte minst, har vi den individuella läsarens egna tankar och slutsatser att arbeta med.

För att kunna förstå hur historia skapas är det värdefullt att kunna bryta dessa fyra olika perspektiv med och mot varandra. Det ger en färdighet att tänka i olika perspektiv och att kunna växla mellan olika perspektiv.

Att kunna växla mellan olika perspektiv är en förmåga eller en färdighet. Från pedagogisk synpunkt består lärande såväl av kunskap (om sakförhållanden) som av förmågor. Det är omöjligt att lära sig en förmåga utan att lära sig något om sakförhållanden. Det är omöjligt att växla mellan historiska perspektiv utan att kunna något om det samhälle man diskuterar. Tvärtom krävs det mer kunskap om 1800-talets England för att kunna beskriva den tiden och platsen från olika perspektiv.

Det är däremot fullt möjligt att lära sig historia utan att lära sig förmågan att växla mellan perspektiv. Man lär sig då utantillkunskaper; att mekaniskt kunna rabbla historiska fakta. Då lär man sig historia enbart som en kronologi, inte som ett perspektiv. Det betyder att man saknar förmåga att diskutera historia från olika perspektiv; till exempel ett genusperspektiv, ett etniskt perspektiv eller ett politiskt-ideologiskt perspektiv.

Våra deltagare på folkhögskolan redovisade läsningen av Wells bok i form av en vetenskaplig text, där de fick kombinera en inledande träning av vetenskaplig metod med att välja ett ämne de var särskilt intresserade av.

Den pedagogiska grundfrågan ”Varför ska jag lära mig att växla mellan historiska perspektiv?” handlar om att förstå sin egen samtid. Även om man är ett barn av sin egen tid, behöver man inte vara dess slav.

Förmågan att växla mellan historiska perspektiv mognar långsamt fram under temats gång genom en jämförelse mellan H.G. Wells, Karin Boye och ytterligare en text eller film.

Temat om framtidens samhälle är ännu inte avslutat. Som slutuppgift på temat om framtidens samhälle ingår det att varje deltagare ska göra sin egen framtidsvision. I stället för att tanklöst upprepa sin egen kulturs fördomar är förhoppningen

att deltagarna ska kunna låna idéer och perspektiv från H.G. Wells, Karin Boye och andra författare och därmed frigöra sig från låsningen till ett enda perspektiv.

Detta skapar nya möjligheter för deltagarna att förstå sin egen samtid, sitt eget liv och därmed kunna lära sig och växa på mer fritt valda och mer obestämda sätt.

Bild från kurskatalogen 2016 - 2017. Foto: Ingiberg Olafsson, illustration: Jenny Fahlgren

Källkritik i överflödets tid

När jag konstruerade uppgiften om H.G. Wells ”Tidsmaskinen” var min tanke att den skulle vara en övning i källkritik och informationssökning. På folkhögskolan i Åsele utgör inte källkritik ett eget tema.

ATT FUNDERA ÖVER vem som talar och varför någon talar finns med som en aspekt av varje lärande. Källkritik – att fundera över varför någon talar - är också fundamentalt på det sättet att det är nödvändigt för att kunna kommunicera effektivt med andra människor.

Källkritik handlar både om kommunikation och makt. I varje samhälle är kontroll av information och utbildning central för frågan om vem som har makt och vem som inte har så stora valmöjligheter. Men kontroll av information kan se väldigt olika ut i olika samhällen.

För 50 år sedan var Antonio Gramscis teori om hegemoni fortfarande aktuell. Hans teori om hegemoni är en teori om maktutövning.

Kärnan i Gramscis resonemang är att den som har makten i samhället inte kontrollerar människor genom fysiskt våld och

frihetsberövande. Styrningen sker i stället genom kontroll av information. Detta var möjligt på Gramscis tid genom att de dominerande medierna i samhället - framför allt dagspressen och radion - var centralt styrda av de rika och staten. Sedan kom televisionen och förstärkte massmediernas dominans.

Detta var före internet och de sociala mediernas tid. Skillnaden mellan massmedier och sociala medier är att massmedierna har ett fåtal avsändare som når en stor publik, medan de sociala medierna både har många avsändare och många användare. I ett samhälle som domineras av sociala medier ser därför maktutövningen annorlunda ut jämfört med ett samhälle som domineras av massmedier.

I ett samhälle som domineras av sociala medier sker maktutövning inte genom kontroll av information utan genom ett överflöd av information. En sammanfattning av den historiska utvecklingen kan se ut så här. På 300 år har vi i den tidigast industrialiserade världen baserat maktutövande på tre olika strategier som följt på varandra:

- Fysiskt våld och frihetsberövande (fängelse)
- Central kontroll av information
- Överflöd av information

Att överflöd av information i dag är en dominerande maktstrategi betyder inte att de andra strategierna är oviktiga. Men det innebär definitivt att Gramscis analys inte är träffande i dag. Källkritik har i och för sig alltid varit viktigt, men den som inte behärskar källkritikens grunder är i dag hjälplöst förlorad.

”Dränk användarna i information”, är devisen i ett samhälle som domineras av sociala medier. På så sätt skapas vanmakt, förvirring och resignation. Man får fogliga medborgare som

inte orkar ta till sig all information och som inte vet vem de ska tro på. Vem orkar engagera sig politiskt när det finns ett överflöd av åsikter och så många olika sätt att organisera fakta?

2016 blev folkhögskolans hantverksstipendiat tillfrågad om hon ville designa ett tryck till t-shirts för skolans deltagare och personal. Hon valde att illustrera vardagshändelser från ett år på folkhögskolan - allt inramat av ett (mänskligt) hjärta. Illustration: Sanna Jacobsson

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2012 - 2013. Här fotot för Byggnadsvård. Foto: Ingiberg Olafsson

Trollkarlens lärling

Det var min pappa som lärde mig källkritikens grunder. Han arbetade som fotograf på Västerbottens Kuriren. När jag var liten brukade jag vara tillsammans med min pappa på jobbet och se hur han arbetade.

MIN PAPPA JOBBADE med analoga bilder. Jag bedömer att ungefär var tredje bild han publicerade var manipulerad på något sätt.

Min pappa kunde få en person att försvinna från bilden eller förändra bildens karaktär genom att belysa olika delar av bilden olika länge under framkallningen eller avbryta framkallningen i förtid. Han kunde manipulera tolkningen av bilden genom att använda filter eller konstgjort ljus, teleobjektiv eller vidvinkel, genom att fotografera underifrån eller ovanifrån, genom urvalet av bilder eller genom valet av bildtext. Klicket från kamerans slutare var bara början på en kreativ process.

Min pappa avsåg aldrig att ljuga, han ville bara ”förbättra” bilderna. Men det förstod aldrig tidningens läsare. Läsarna trodde att de tittade på sanningen. Om läsarna någon gång aktiverade sin källkritik så var det gentemot texterna, inte mot

bilderna.

I de digitala bildernas tid har man nu börjat tala om att fotografier är lätta att manipulera, men nyhetsbilder har alltid varit manipulerade. Det finns ingen gyllene tidsålder i det förgångna, när det var lätt att avgöra vad som var sant eller falskt.

Jag kallade min pappa för trollkarl. Det skulle i så fall göra mig till trollkarlens lärling.

Jag arbetade under några år på Finansdepartementet med att manipulera fakta. Jag ljög aldrig, men jag gjorde urval av fakta och definierade fakta på ett sådant sätt att det understödde politikernas vilja och uppfattningar. Vem behöver lögner, när det finns så många olika sätt att organisera fakta?

Fakta är aldrig särskilt hårda. Påståendet att invandringen till Sverige har ökat kan baseras på fakta, liksom påståendet att invandringen till Sverige har minskat. Båda påståendena är sanna.

I själva verket har invandringen till Sverige varierat stort mellan åren, beroende på behovet av arbetskraft och olika fruktansvärda katastrofer i omvärlden. Vad som är sant beror därför på vilka år man börjar räkna och slutar räkna. Detta handlar inte om lögner eller ”fejknews”, utan om urval av fakta. Fakta måste sättas in i ett sammanhang för att kunna förklara någonting.

Dessa resonemang om invandring handlar inte om lögner, utan om hur fakta definieras, konstrueras och organiseras. Källkritik lär oss därför så mycket mer än att kunna skilja mellan vad som är sant och falskt.

Politiskt entreprenörskap

”Är det på riktigt?”, frågade kvinnan mig när jag berättade att deltagarna på folkhögskolan hade bildat ett politiskt parti. Bakom frågan dolde sig uppfattningen att skolor inte sysslar med det som är på riktigt; man teoretiserar om det verkliga livet, praktiserar, övar sig för det riktiga livet. På sin höjd genomför man ett låtsasval på skolan – en simulering.

VARFÖR SKA SKOLOR INTE göra saker på riktigt? Jag har svårt att se att det finns ett bättre sätt att lära sig hur samhället fungerar än att bilda ett politiskt parti. Det är svårt att förstå hur samhället fungerar genom att enbart läsa böcker. Varför ska man göra ett studiebesök i politiken, när man själv kan göra politik?

Folkhögskolan i Åsele hade ett demokratiskt tema under ett år som hette ”Att bilda ett politiskt parti”. Temat bestod av fyra delar.

Den första delen handlade om demokrati i olika länder. Deltagarna delade in sig i grupper och presenterade hur det demokratiska systemet fungerar i Iran, Pakistan, Vietnam, Sverige, Syrien och USA. Många valde sina hemländer och vi fick en mycket initierad diskussion om skillnader och likheter mellan

olika länder. Hyckleriet var ett gemensamt drag; skillnaden mellan teorier om demokrati och den verkliga demokratin.

Den andra delen kallade vi kommunpolitik. Vi besökte ett sammanträde med kommunfullmäktige och bjöd in alla partier som är representerade i kommunfullmäktige till folkhögskolan. Två av partierna orkade inte närvara. Vi blev då medvetna om den kris som flera av partierna i Åsele genomgår. Genomsnittsåldern hos politikerna ökar. Aktivitetsnivån sjunker, liksom nivån på den politiska och ideologiska skolningen.

Det var under denna andra del av temat som jag började inse att det var viktigare för folkhögskolan att utbilda fler yngre fritidspolitiker, än att bilda ännu ett nytt politiskt parti som skulle tävla om väljarnas röster i valet till kommunfullmäktige.

Att bilda ett politiskt parti var ett medel att skapa ett större engagemang för partipolitiken hos några av deltagarna på folkhögskolan. Ett engagemang som var tillräckligt stort för att man skulle kunna tänka sig att bli fritidspolitiker. Till sist visade det sig att det var fem av tjugofem deltagare som var beredda att ställa upp som kandidater till kommunfullmäktige. Samtliga dessa fem var mellan 22-25 år!

Den tredje delen av temat bestod i uppgiften att bilda ett politiskt parti. I Sverige är det relativt enkelt att bilda ett politiskt parti, jämfört med andra länder. Sverige är ett bra land för politiska entreprenörer. Yttrandefriheten är extremt starkt skyddad, liksom föreningsfriheten.

Det krävs bara tre personer för att bilda ett politiskt parti i Sverige. Ett politiskt parti är nämligen en förening, och för att bilda en förening krävs det tre personer. Många kanske föreställer sig politiska partier som massrörelser, men det beror på att vissa partier – Centern och Socialdemokraterna – har sin

Åseles framtid – idéologisk plattform

Flerspråkighet
Inte bara Åsele, utan hela Sverige är ett flerspråkigt land. År 2016 var 18% av alla invånare i Sverige födda utomlands. I Åsele bor det människor som kommer från ett åttiotal olika länder. Detta är en resurs för Åsele kulturellt, ekonomiskt och politiskt. Kulturen och demokratin blir levande. Allas erfarenheter och åsikter tas tillvara på en gemensam arena.

Nya företag och jobb
Om olika språkområden möts och utbyter erfarenheter skapas nya företag och jobb. Den som till exempel talar och skriver på arabiska kan göra affärer med hela den arabiskspråkiga världen och ha hela världen som sin arbetsmarknad. Samma sak kan sägas om den svensk som också talar spanska, engelska, franska, tyska, japanska och andra språk. Språkkunnighet vidgar världen.

Integration
Integration innebär att människor med olika bakgrund och förutsättningar träffas och utbyter erfarenheter på jämbördig nivå. Integration leder till jämlikhet och demokrati, det vill säga uppfattningen att alla människor är lika värdefulla och har något att bidra med till det gemensamma bästa. Från jämlikheten föds friheten; möjligheterna för alla människor att på lika villkor utveckla sina talanger, arbeta och studera, älska och lämna sitt unika bidrag till en positiv samhällsutveckling.

upprinnelse i folkrörelser. De flesta partier är endast valsammanslutningar; de har uppstått med det enda syftet att delta i val.

Det enda svåra arbetet med att bilda ett politiskt parti är att samla in namnunderskrifter från 50 personer som stödjer en registrering av det nya partiet. Och så förstås att enas om ett namn på partiet. ”Åseles framtid” blev till sist deltagarnas val.

”Åseles framtid” bildades på ett konstituerande möte den 31

januari 2018 med det enda syftet att delta i valet till kommunfullmäktige i Åsele 2018.

Styrelsen bestod av deltagare på folkhögskolans allmänna kurs i Åsele. Jag valdes till behörig företrädare, det vill säga den person som ska sköta kontakter med myndigheter.

Reaktionerna på partibildningen från det omgivande samhället var till övervägande del försiktigt negativa. De redan etablerade politikerna frågade: ”Behövs det nya politiker? Är de gamla politikerna inte tillräckligt bra?”. För en del medborgare verkade det skrämmande att de nya politikerna alla var utrikes födda: ”Ska utlänningarna bestämma i Åsele nu?”.

Åseleborna har ett stort hjärta när det gäller att hjälpa de utrikes födda som flyttar till Åsele. De utrikes födda antas behöva hjälp; de kanske är på flykt, de kan inte det svenska språket så bra, de behöver hjälp att förstå hur det svenska samhället och den svenska kulturen fungerar.

Men det omvända antas inte gälla. Det uppfattas som provocerande att de utrikes födda skulle kunna lära de infödda Åseleborna något. En man som studerat fem år på universitet i Syrien antas inte kunna lära en man född i Åsele någonting, trots att mannen som är född i Åsele bara har grundskola.

Jag tolkar denna misstro som att tilltron till integration (ömsesidigt lärande) är svag, medan uppslutningen kring assimilation (ensidig anpassning från de utrikes föddas sida) är stark. Mer än så; tack vare Sverigedemokraternas framgångar i Sverige kallas assimilation numera för integration. De utrikes födda ska integreras i det svenska samhället heter det, men egentligen menar man att de utrikes födda ska assimileras. De utrikes födda ska lära sig det svenska språket och hur det svenska samhället fungerar, men de utrikes födda ska inte lära de som redan bor i Sverige någonting.

Detta är naturligtvis en gigantisk misshushållning med resurser och till skada för kulturen och demokratin.

Den fjärde delen av temat bestod av aktiviteter för en valrörelse. Dessa aktiviteter blev enkla; en facebooksida med presentation av partiets kandidater, en annons i Åsele-Nytt, en ideologisk plattform översatt till engelska, arabiska, persiska och tigrinja, sms till deltagarnas vänner och bekanta några dagar före valet samt ett öppet möte på biblioteket i Åsele. Som behörig företrädare för partiet lät jag mig intervjuas av några massmedier. Det var allt.

Erfarenheterna av det demokratiska temat med att bilda ett politiskt parti är att detta sätt att arbeta med tema är överlägset från inlärningssynpunkt jämfört med att endast arbeta ämnesöverskridande. Att arbeta med någonting ”på riktigt” är det idealiska sättet att arbeta med tema.

Bilder från kurskatalogen 2012 - 2013. Foto: Ingiberg Olafsson

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2014 - 2015. Vilken film är det här? Foto: Ingiberg Olafsson

Entreprenöriellt lärande som generella kompetenser

Folkhögskolan i Åsele hade entreprenöriellt lärande som tema under ett år. Entreprenöriellt lärande är inte ett ämne. Det är ett förhållningssätt; att lära sig sjunga sin egen sång.

DET GÅR ATT LÄRA SIG hjälplöshet (inlärd hjälplöshet). Det går också att lära sig självständighet, att bli självgående.

Skolverket definierar entreprenöriellt lärande så här:

Vad är entreprenöriellt lärande? Entreprenöriellt lärande innebär att utveckla och stimulera generella kompetenser som att ta initiativ, ansvar och omsätta idéer till handling. Det handlar om att utveckla nyfikenhet, självtillit, kreativitet och mod att ta risker. Det entreprenöriella lärandet främjar också kompetens att fatta beslut, kommunicera och samarbeta.

I Skolverkets definition fäster jag mig särskilt vid begreppet generella kompetenser. Generella kompetenser betyder att man ska lära sig sådant som inte självklart hör till ett visst ämne.

Till generella kompetenser räknas till exempel att lära sig hur man lär sig, att tillämpa gamla kunskaper på nya situationer, att se sammanhang och helheter, att lösa konflikter, att slutföra påbörjade uppgifter, ett källkritiskt förhållningssätt samt att veta hur man söker information och var man hittar information.

Kompetenser som är generella går att använda överallt och i alla sammanhang. Att Skolverket talar om kompetenser och inte bara om kunskap är också värt att fundera över.

Generella kompetenser ges allt större vikt vid utvärderingar av skilda utbildningssystem i olika delar av världen. Det antas sammanhänga med en ökad osäkerhet om hur samhället och arbetsmarknaden kommer att förändras i framtiden.

I nästa kapitel skriver jag om de prognoser som finns över framtidens arbetsmarknad. Om vartannat jobb kommer att försvinna i Sverige de kommande 20 åren är det svårt att i förväg bestämma vad man behöver lära sig för att kunna få de nya jobben. Hur mycket matematik behöver man kunna, och vilken slags matematik? Vilka språk behöver man behärska? Vilka av dagens kunskaper kommer att vara obsoleta, bortkastade på historiens skräphög?

Temat om entreprenöriellt lärande

Under ett helt år hade folkhögskolan i Åsele ett tema där deltagarna tränade sig i att använda generella kompetenser. Jag och Marika planerade temat och gjorde en övergripande planering som visas på nästa sida.

TEMAT HADE MÅNGA OLIKA DELAR. Den mest betydelsefulla delen visade sig vara moment 5 - den filmade muntliga presentationen.

Deltagarna fick göra en muntlig presentation under 3-5 minuter av ett valfritt ämne som videofilmades. Filmen spelades upp omedelbart efter presentationen och den som hade blivit filmad fick först kommentera sin egen insats. Därefter fick alla andra i klassen lämna goda råd och synpunkter.

Olika deltagare hade olika problem med den muntliga presentationen som lärarna hjälpte till att tematisera. Vad gör man med händerna under en presentation? Vad gör man när man blir så nervös att man inte kan andas eller glömmer vad man ska säga? Hur får man bra kontakt med publiken? Ska man använda visuella hjälpmedel? Hur ska man presentera sitt ämne

TEMA: ENTREPRENÖRIELLT LÄRANDE

1. IDENTITET
- Vem är jag?
- Vad vill jag?
- Vad är ett gott liv?

2. ARBETSMARKNAD
- Hur ser arbetsmarknaden i Åsele ut?
- Hur är det att vara anställd?
- Hur är det att vara företagare?

3. STRATEGI
- Strategi för studier
- Strategi för jobb
- Strategi för livet

4. SOCIAL TRÄNING
- Social kompetens/kommunikation
- Kreativt tänkande/problemlösning

5. FILMAD MUNTLIG PRESENTATION

6. TVÅ GRUPPER – FÖRETAGARE OCH ANSTÄLLDA
- Lära om företagandets praktik
- Söka arbeten samt sommarjobb eller praktik

– anekdotiskt eller teoretiskt?

Alla klarade av att genomföra sin presentation – de överlevde! – och de gick stärkta ut ur upplevelsen. De fick ett självförtroende som spred sig till andra delar av livet.

Det som visade sig vara svårt var moment 3 – strategi. Många är ovana att tänka strategiskt om sina egna liv.

Hur kan jag bryta ner mina långsiktiga mål i kortsiktiga delmål? Hur lång tid behöver jag för varje litet steg jag måste ta för det äventyr jag planerar? Många människor misslyckas helt i onödan därför att de inte tidsplanerar sina liv. Ofta underskattar man den tid det tar att genomföra olika saker, till exempel att läsa en text. Det betyder i sin tur att man inte gör tydliga prioriteringar av vad som är viktigast, eftersom man tror att man ska hinna med allt. Människan är tidsoptimist.

Misslyckande kan också bero på en sned självbild, vilket vi upptäckte under moment 1 som handlade om identitet. Få människor har en realistisk bild av sig själva. Antingen underskattar man sina möjligheter, eller så överskattar man sina talanger. Det betyder att de flesta planerar sina liv för ett alter ego till sig själva. Därav behovet av studievägledning och erfarna lärare som kan berätta var de framkomliga vägarna finns.

Moment 2 som handlade om arbetsmarknaden i Åsele ledde till många nya kontakter mellan folkhögskolans deltagare och arbetsmarknaden i Åsele.

Nästan alla deltagare valde att bjuda in en person till folkhögskolan. Vi fick besök från till exempel Antonios bageri, Akutbilen (sjuksköterska), Simhallen, Golfklubben, Svenska kyrkan (diakoniassistent), Turistbyrån, Åsele centralskola, Åsele gård (flyktingsamordnare), ICA, Annagården (sömmerska) och SCA.

Sammanfattningsvis kan man säga att varje moment i detta tema kan köras på sina egna meriter. Momentet om arbetsmarknaden i Åsele kan till exempel användas vartannat år utan att alla andra moment används. Men någonting kommer då att gå förlorat.

Under detta årslånga tema visade det sig att inlärningseffekten från de olika momenten förstärkte varandra. Det kan bero på att generella kompetenser växer fram långsamt och att temat kanske borde bedrivits under två eller tre år.

Helt allmänt är min erfarenhet att man inte ska ha för bråttom när det gäller undervisning. Upprepningar är en dygd, i synnerhet upprepade tillämpningar. Om inlärning ska få betydelsefulla konsekvenser måste den få växa fram långsamt.

Några avslutande tankar. När Skolverket talar om entreprenöriellt lärande handlar det om att träna generella kompetenser, inte om att alla ska starta företag eller öka sin attraktionskraft på arbetsmarknaden (enligt den så kallade humankapitalteorin).

Det finns ingen motsättning mellan att förbättra sina chanser på arbetsmarknaden, att växa som människa och samtidigt bli mer samhällsengagerad. Att ha ett eget arbete och att kunna försörja sig själv är tvärtom det bästa sättet att skaffa sig en bättre självkänsla, att växa som människa och att känna sig delaktig i samhället.

Nästa kapitel handlar om entreprenörskap. Inte heller entreprenörskap handlar uteslutande om företagande eller arbetsmarknad, som vi ska se. Tvärtom är det få företagare som är entreprenörer, samtidigt som entreprenörskap frodas utanför företagssektorn, till exempel inom politiken, föreningslivet och på folkhögskolorna. Till och med Alice i Underlandet visar sig vara en duktig liten entreprenör, ungefär som Pippi Långstrump.

Att presentera ett företag eller en arbetsplats i Åsele

Syfte

- Att kartlägga hur arbetsmarknaden i Åsele ser ut.
- Att skapa kontakter mellan folkhögskolan och arbetsplatser i Åsele.

Arbetsuppgifter

- Välj ut ett företag eller en arbetsplats du vill presentera. (Använd Åseleportalen asele.se för att hitta ett företag eller använd en arbetsplats du själv har jobbat på).
- Sök information om företaget eller arbetsplatsen på internet.
- Ta kontakt med en person som driver företaget eller jobbar på arbetsplatsen. Skriv upp vilka frågor du ska ställa i förväg innan du tar kontakten.

Du får individuell handledning av alla arbetsuppgifter.

Redovisning

- Alla gör en skriftlig presentation av företaget eller arbetsplatsen på 200-400 ord.
- Alla gör dessutom en av följande tre redovisningar:
- Gör en muntlig presentation av företaget eller arbetsplatsen.
- Bjud in den person som driver företaget eller jobbar på arbetsplatsen att komma till folkhögskolan och berätta om företaget eller arbetsplatsen.
- Arrangera ett studiebesök hos företaget eller arbetsplatsen.

Redovisningarna sker fortlöpande under hösten (senast v. 50).

Generella kompetenser som tränas

- Kommunikation/social kompetens.
- Informationssökning.
- Att göra urval och kunna prioritera i en stor mängd information.
- Problemlösning.
- Muntlig och/eller skriftlig presentation.
- Eget ansvar för individuellt arbete.
- Att kunna planera och slutföra ett arbete.

EDUCATION IS
THE PASSPORT TO
THE FUTURE
FOR TOMORROW
BELONGS TO THOSE
WHO PREPARE
FOR IT TODAY
MALCOLM X

Kapitel 3

Entreprenörskap

Det här kapitlet handlar om entreprenörskap som ett exempel på generella kompetenser. Generella kompetenser – till exempel social förmåga, att ta initiativ, våga misslyckas ibland och förmåga att lära sig nya saker hela livet - är inte knutna till ett specifikt ämne. Sådana kompetenser blir allt viktigare på arbetsmarknaden och i livet. Vilka generella kompetenser har du haft störst nytta av i livet?

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2013 - 2014. I den här katalogen byggde vi upp klassrum i den mest ogästvänliga miljön vi har på folkhögskolan - vårt pannrum. På så sätt ville vi symbolisera att det är vi själva som skapar kreativitet, skaparlust och vänskap. Här fotot för "Färg och form i inredning". Foto: Ingiberg Olafsson

Vad krävs av en människa?

Ett ord. Strukturomvandling. Strukturomvandling betyder att jobb försvinner inom vissa branscher och att det samtidigt uppstår jobb inom nya yrken och sektorer. Kanske kommer vartannat jobb att försvinna i Åsele och i Sverige de kommande 20 åren.

TIDIGARE HAR MASKINER ersatt kroppsarbetet. Nu ersätter maskinerna hjärnans arbete. Vad krävs av de människor som förlorar sina gamla jobb och som behöver de nya jobben? Vad händer när varken kroppsarbete eller hjärnans arbete behövs?

Carl B. Frey och Michael A. Osborne har gjort en lista på de arbetsuppgifter som maskiner inte kan utföra. Det är en lista över vad som krävs av en människa i ett samhälle där maskinerna har tagit över nästan allt arbete. Som en tankelek är en sådan lista intressant därför att den i en speciell mening definierar vad en människa är.

Så här ser listan ut formulerad på engelska:

FINGER DEXTERITY. The ability to make precisely coordinated movements of the fingers of one or both hands to grasp, mani-

pulate, or assemble very small objects.

MANUAL DEXTERITY. The ability to quickly move your hand, your hand together with your arm, or your two hands to grasp, manipulate, or assemble objects.

CRAMPED WORK SPACE, AWKWARD POSITIONS. How often does this job require working in cramped work spaces that requires getting into awkward positions?

ORIGINALITY. The ability to come up with unusual or clever ideas about a given topic or situation, or to develop creative ways to solve a problem.

FINE ARTS. Knowledge of theory and techniques required to compose, produce, and perform works of music, dance, visual arts, drama, and sculpture.

SOCIAL PERSPECTIVENESS. Being aware of others' reactions and understanding why they react as they do.

NEGOTIATION. Bringing others together and trying to reconcile differences.

PERSUATION. Persuading others to change their minds or behaviour.

ASSISTING AND CARING FOR OTHERS. Providing personal assistance, medical attention, emotional support, or other personal care to others such as coworkers, customers, or patients.

Frey & Osbornes grundtanke är att människor inte ska utföra maskiners arbete. Men en ännu viktigare fråga är varför människor över huvud taget ska arbeta. Är det en utopi att tro att det skulle finnas ett samhälle där det finns en glädje och tillfredställelse med allt mänskligt arbete?

Ett exempel på fritt, självvalt arbete är lek. Maskiner leker inte. Att leka är däremot något som alla människor gör. En del människor leker bara när de är barn. Andra människor kan inte

sluta leka och leker sina liv fram till graven.

Vad händer när man leker? I leken är hela människan engagerad med alla sina förmågor och resurser. Alla dessa förmågor och resurser samverkar på ett improviserat och kreativt sätt. I leken blir människan nästan magiskt förenad med andra människor och med världen i sin helhet. Nya regler och gränser skapas i ett obrutet flöde. Även om Gud inte visar sig i lekens flöde sjunger änglarna. Att säga att leken inte är ”på riktigt” döljer att leken innehåller en förhöjd livskänsla.

För Frey & Osborne är målet med strukturomvandlingen att maskiner ska ersätta människors arbete. Ett annat sätt att formulera målet med strukturomvandlingen är att den ska skapa ett arbetsinnehåll som påminner om fri lek. Vilket politiskt parti stödjer en sådan utveckling? Vilken utbildningspolitik skulle leda fram till ett sådant samhälle?

Det finns redan ett samhällsvetenskapligt begrepp som skulle kunna användas för att förstå en sådan process. Det är begreppet entreprenörskap. I det här kapitlet kommer jag att använda begreppet entreprenörskap, inte som synonymt med företagande utan som en samhällsvetenskaplig tillämpning av idén att målet med strukturomvandlingen är mänsklig utveckling.

Entreprenörskap kräver en lång rad generella kompetenser som jag kallar för entreprenörskapets lek.

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2017 - 2018. Foto: Ingiberg Olafsson, illustration: Jenny Fahlgren

Entreprenörskapets lek

På ekonomins område kallas fri lek för entreprenörskap. Även entreprenörskap kan, liksom leken, vara magiskt. Entreprenören är som surfaren som surfar på förändringens våg, samtidigt både med vågen och mot vågen. Entreprenören tar stora risker och drabbas därför lätt av övermod, en känsla av berusning.

INTE ALLA FÖRETAGARE är entreprenörer. Tvärtom. I synnerhet stora företag lider ofta av fantasilöshet, revirstrider och byråkrati. Ibland tar en överdriven girighet död på lekfullheten. Makt och kontroll blir ett självändamål som ersätter lekens magi och energi.

Entreprenörskapets lek och lekens entreprenörskap finns överallt där människor ingår i en gemenskap som skapar trygghet i förändringen. Framgångsrikt entreprenörskap kräver förtröstan, tillit till andra människor, ja nästan kärlek. Inom statsvetenskapen kallas detta för ett starkt civilsamhälle, inom nationalekonomin kallas det för låga transaktionskostnader.

Jag tror att entreprenörskap kan vara svaret på strukturomvandlingens löfte. Strukturomvandlingen är med ett sådant synsätt inte ett problem, den är ett löfte. Utan strukturom-

vandlingen skulle demokratin bli ett evigt upprepande av det bestående. Men den lovar oss i stället en ny värld.

Det handlar inte om att starta fler företag, utan om att göra fler företagare till entreprenörer. Politiker, administratörer, löntagare och ideellt arbetande eldsjälar kan också hoppa på tåget. Entreprenörskapet känner inga gränser. Det gör inte skillnad på vit och svart. Det sprider sig genom samhällskroppen som ett virus.

Strukturomvandlingen är den ständigt pågående revolutionen. Den förändrar samhället i grunden, inte en gång för alla, utan om och om igen.

I den meningen lever vi fortfarande i modernismens era. Modernismens devis är att allt fast förflyktigas, så underbart formulerat på engelska som *all that is solid melts into air.*

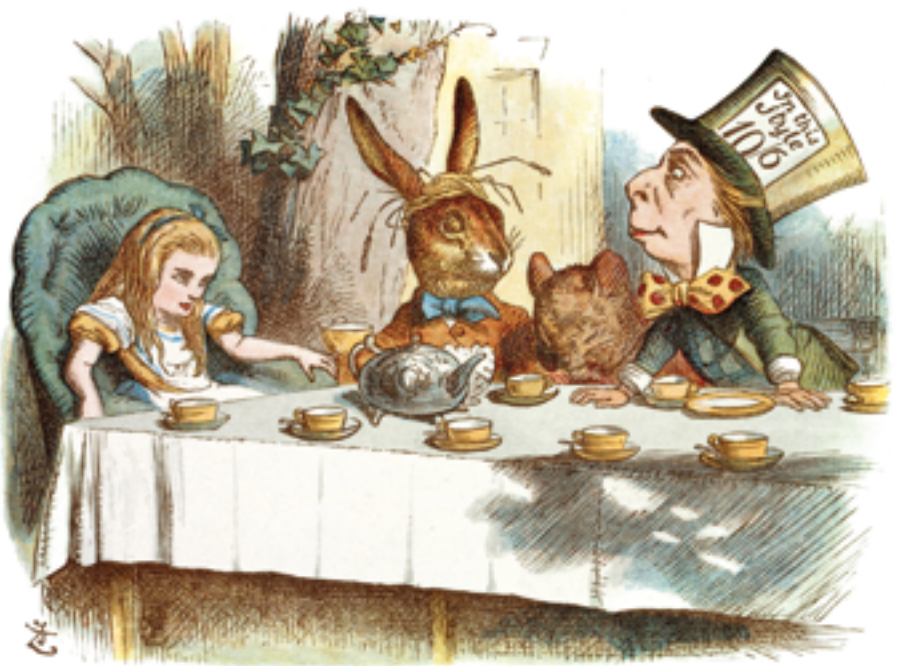

Bild från Lewis Carrolls bok Alice i Underlandet, 1865. Illustration: John Tenniel

Vad gör Alice i Underlandet?

Alice i Underlandet är en bok som kan läsas på många sätt. Jag väljer här att läsa den som en berättelse om lekens entreprenörskap. Boken skrevs år 1865 av Lewis Carroll, en pseudonym för Charles Lutwidge Dodgson.

ALICE I UNDERLANDET HANDLAR OM den lilla flickan Alice, som somnar på en bänk och drömmer att hon jagar en besynnerlig kanin ner i ett kaninhål. I kaninhålet faller hon flera mil ner i ett Underland befolkat av spelkort och underliga djur.

När Alice ramlar ner i hålet hamnar hon i en stor sal, där alla dörrar är låsta. Endast en dörr går att öppna, men den är för liten för att Alice ska kunna ta sig igenom den. På ett bord finner då Alice en flaska med texten ”Drick mig”. När hon dricker upp innehållet börjar hon krympa.

Först blir hon ängslig att hon ska krympa alltför mycket. Lewis Carroll skriver:

Dock dröjde hon först några minuter, för att se om hon kanske ytterligare skulle krympa ihop; vid denna tanke blef hon litet ängslig: ”ty det kunde ju lätt sluta dermed”, tänkte Alice, ”att jag helt och hållet

slocknar, som ett ljus. Jag undrar hur jag då skulle se ut!" Och hon försökte föreställa sig hur lågan på ett ljus kunde se ut, sedan ljuset blifvit utblåst, ty hon kunde icke påminna sig att någonsin hafva sett något dylikt.

Det slutar dock lyckligt för Alice. Hon krymper precis lagom mycket. När hon har krympt färdigt kommer Alice ihåg att hon har glömt nyckeln till den lilla dörren på bordet, men nu har

"The Queen turned crimson with fury, and, after glaring at her for a moment like a wild beast, screamed 'Off with her head! Off—' 'Nonsense!' said Alice, very loudly and decidedly, and the Queen was silent." Illustration: John Tenniel (från Alice i Underlandet, 1865)

hon blivit för liten för att nå upp till bordskanten. Alice blir ledsen och börjar gråta. Under bordet materialiserar sig då plötsligt en liten glaslåda med en mycket liten kaka, som det står ”Ät mig” på. När Alice äter kakan blir hon tillräckligt stor för att nå nyckeln.

Under berättelsens gång stöter Alice ihop med personer och djur som utsätter henne för lekar, gåtor och besvärliga situationer.

Till en början beter sig Alice som om alla andra i berättelsen bestämmer reglerna för äventyret. Med början vid thé-kalaset och sedan i sammanträffandet med drottningen upptäcker Alice emellertid att figurerna hon möter inte är någonting att vara rädd för och att hon själv kan bestämma dagordningen. När drottningen hotar att hugga huvudet av Alice på croquet-planen avfärdar Alice henne som galen, och drottningen tiger då bara.

Alice upptäcker att hon inte nödvändigtvis behöver följa den bisarra logik som läggs fram inför henne, utan hon kan själv bestämma reglerna. Det viktigaste Alice behöver för att klara sig i Underlandet är kreativitet, fantasi, en förmåga att möta nya situationer med nya lösningar. Allt Alice behöver göra är att hitta på något. Underlandet förvandlar med tiden Alice till en liten entreprenör.

Avgörande för Alice´s utveckling är mötet med hertiginnan, som lär Alice att det inte finns någon objektiv moralisk sanning. Hertiginnan påstår att allting kan legitimeras moraliskt, bara man är tillräckligt påhittig. I bokens näst sista kapitel – i mötet med mockturteln och hummern – drar sig Alice inte för att fabulera fritt och i bokens avslutande kapitel är hon situationens suveräna härskare.

Drink Me

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2017 - 2018. Kanske påminner folkhögskolelivet lite om Alice i Underlandet - där oväntade händelser är en del av livet? Foto: Ingiberg Olafsson

Vad har Alice lärt sig i Underlandet? I Underlandet har Alice lärt sig lekens ovillkorliga frihet. För Lewis Carroll utgjorde leken en form av ymnighetshorn, där nya världar kunde skapas i en aldrig sinande ström. Till verklighetens Alice – Alice Liddell – skrev han följande dikt om en drömlik, ljuvlig båtfärd:

A boat, beneath a sunny sky
Lingering onward dreamily
In an evening of July –
Children three that nestle near,
Eager eye and willing ear,
Pleased a simple tale to hear –
Long has paled that sunny sky:
Echoes fade and memories die:
Autumn frosts have slain July.
Still she haunts me, phantomwise,
Alice moving under skies
Never seen by waking eyes.
Children yet, the tale to hear,
Eager eye and willing ear,
Lovingly shall nestle near.
In a Wonderland they lie,
Dreaming as the days go by,
Dreaming as the summers die:
Ever drifting down the stream –
Lingering in the golden gleam –
Life, what is it but a dream?

Visst kan du se båten som glider fram i det glittrande vattnet? Och tiden som står stilla?

Det finns en bitterljuv smärta i denna dikt, som handlar

om Alice avsked till barndomens förtrollade sagovärld. Lekens tidsålder är snart över. Carroll sörjer Alice´s inträde i vuxenlivet, då det också innebär ett avsked till fantasin och lekens entreprenörskap.

Eftertanke

Claes Andersson hade kanske Alice i Underlandet i åtanke när han skrev: ”Ingenting finns. Man måste föreställa sig alltsammans!”.

Ibland tänker jag att man kan hålla himlen i sina händer utan att veta om det, därför att man inte kan föreställa sig det.

“In another moment both Queens were fast asleep, and snoring loud.” Illustration: John Tenniel (från Alice i Spegellandet, 1871)

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2013 - 2014. Foto: Ingiberg Olafsson

Utanför hjärnan

Människans hjärna blir inte större. Vad kommer att hända? Finns det hopp? För 5000 år sedan uppfanns skriftspråket. Det betyder att man inte längre behövde minnas allting som skulle föras vidare från människa till människa. Man behövde inte använda hjärnan för att minnas saker utan kunde skriva ner det.

SKRIFTENS MEDIER HAR därefter förbättrats. Sten är otympligt, papyrus är bättre. Tryckpressen gav det skrivna ordet en mycket större spridning. Skrifterna samlades i bibliotek. Biblioteken blev ett slags kollektivt minne som avlastade hjärnan. Varje människa hade via biblioteken tillgång till alla andra människors nedskrivna kunskaper och erfarenheter. Vilket kunskapslyft!

Det blev nu lika viktigt att lära sig söka information som att lära sig saker utantill. Hjärnan kunde användas till andra uppgifter än att minnas, till exempel att tänka ut nya saker, vara kreativ, söka nya uttrycksformer inom kulturen och lösa allt svårare problem i samhället. Kanske leka mer?

Medierna för att lagra text, ljud, bild och film har utvecklats snabbt de senaste 150 åren. Vi har fått grammofonskivan, magnetremsan, fotografiet, celluloidfilmen och de digitala me-

dierna. 90 procent av all information som lagrats under mänsklighetens historia har lagrats de senaste två åren.

Inte undra på att vi inte behöver en så stor hjärna på 2000-talet. Nästan all mänsklig kunskap finns lagrad utanför hjärnorna, i olika fysiska medier.

Bodil Jönsson har uttryckt detta som att människan tänker genom sina maskiner.

Samtidigt har kommunikationsmedierna utvidgat möjligheterna för människor att använda sig av varandras kunskaper. Alla som har en mobiltelefon i världen kan tala med varandra. De kan också via telefonen nå all den information som finns samlad i världens största bibliotek; world wide web.

Det rör sig om åtminstone två miljarder människor som nu står på toppen av det största kunskapsberg som mänskligheten någonsin har skapat.

Det finns ingen kraft i universum som är starkare än två miljarder människor som samarbetar. Kan två miljarder människor leka tillsammans i stället för att döda varandra? När två miljarder människor speglar sig i varandras kunskaper förändras världen.

Vad kommer allt detta att leda fram till? Cybernetiken lär oss att det sker kvalitativa språng i kommunikativa system som tillväxer snabbt. Det blir inte bara mer av allting, utan också annorlunda. Världen förändras, och människan med den.

Denna insikt borde få stora konsekvenser för skolans pedagogik, om man med pedagogik menar hur man organiserar inlärning.

Den viktigaste pedagogiska uppgiften är att lära människor hur man använder all den kunskap som finns utanför den egna hjärnan, hos andra människor och lagrade i medier.

Bilder från folkhögskolans kurskatalog 2015 - 2016. Foto: Ingiberg Olafsson

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2017 - 2018. Foto: Ingiberg Olafsson, illustration: Jenny Fahlgren

Människonära design

För folkhögskolor och andra som sysslar med utbildning har det stor betydelse vad maskiner klarar av att göra på framtidens arbetsmarknad. Arbetsmarknaden är fint ihopskruvad med andra delar av samhället, så maskinernas frammarsch påverkar hela människans liv, från vaggan till graven. Se bara hur till exempel framväxten av Internet och mobiltelefoni förändrat våra liv, förväntningarna på våra liv och våra självbilder.

VÄRLDEN FÖRÄNDRAS, även för den som inte använder den nya tekniken. Människor använder inte teknik som ett neutralt verktyg, utan tekniken fungerar som förlängningar av våra egna kroppar. Teknik är ”extensions of man”, som Marshall McLuhan en gång uttryckte det. Maskinerna kryper in i våra kroppars skrymslen och våra hjärnors vindlingar, i vår glädje, våra förhoppningar och misslyckanden.

Vem är jag? Ja, det beror på vilken teknik jag använder. Exemplen är hur många som helst.

När jag kör bil förvandlas bilen till en del av min kropp, en förlängning av mina armar och ben. Den reagerar på mina rörelser, mitt humör och kanske min röst.

Med fjärrkontroll styr jag medier och apparater i min bostad. Det är som om jag vore en bläckfisk och kunde nå överallt. Via internet kan jag styra uppkopplade saker hemma och på

jobbet – det som kallas sakernas internet och som snart blir en del av vår värld och våra jag. Via Internet kan jag också flytta på saker med en robotarm som befinner sig i Singapore. Mitt jag befinner sig i växande utsträckning utanför min kropp.

Det är bara ny teknik, som vi upplever såsom teknik. Gammal teknik, som vi har vant oss vid, upplever vi som en ”naturlig” del av miljön och som förlängningar av oss själva.

Allt hänger dock på en skör tråd; nämligen tillgänglighet (”access”). Vem har tillgänglighet till tekniken? Är det bara den som har pengar, eller kan utbildning också hjälpa till?

Där utbildning och tillgänglighet kostar pengar stängs människor ute. Inkludering: Att alla människor får vara med och lämna ett värdefullt bidrag till det gemensamma bästa – med kropp och själ, med liv och lust – förutsätter avgiftsfria lösningar och allmän tillgänglighet.

Det råder inget tvivel om att ny teknik kan användas för inkludering. Bodil Jönsson kallar det för människonära design. Ny teknik kan användas för att utjämna kognitiva, intellektuella och fysiska skillnader mellan människor. Med människonära design ökar det produktiva utbytet mellan människor. Det geniala hos mänskligheten ligger just i utbytet mellan människor.

Vem som framstår som funktionshindrad på framtidens arbetsmarknad bestäms av hur tekniska system utformas. Finns det alternativa möjligheter för den som saknar armar, har koncentrationssvårigheter eller problem med närminnet?

Ett exempel på hur tekniska gränssnitt kan användas för människonära design är tekniken med omslutande medier (”immersive technology”), där man på nuvarande teknisk nivå sätter på sig glasögon och handskar och hamnar i en alterna-

tiv, tredimensionell verklighet där man tillsammans med andra kan lära sig att göra nya saker, till exempel laga mat, träna på den sociala förmågan eller köra bil. Sådana tekniker innebär en stor hjälp för människor som till exempel har svårt att lära genom att läsa, skriva med penna, arbeta i stora grupper eller använda ett tangentbord. Man kan säga att omslutande medier sänker trösklar för människor som nu har funktionshinder.

Att arbeta med tredimensionell inlärning i omslutande medier är särskilt effektivt när det som ska läras in är komplext och när det krävs flexibilitet och en förmåga att lära sig snabb anpassning till oväntade situationer. Omslutande medier kan själva skapa slumpmässiga moment i det oändliga.

Kanske kommer omslutande medier att bli en succé för träning av social kompetens. Det sociala mötet mellan människor är ju ett område som präglas av stor osäkerhet och oförutsägbarhet. I omslutande medier kan man ha möten med andra människor och pröva olika beteendestrategier utan att råka ut för sociala katastrofer och illasinnad ryktesspridning.

På utbildningens område motsvaras utformningen av tekniska system och gränssnitt av pedagogik, det vill säga hur inlärning organiseras. Pedagogik kan betraktas som design för inlärning.

Vem som framstår som i behov av särskilt stöd inom framtidens utbildningsystem beror på hur system för inlärning organiseras. En pedagogik som utjämnar kognitiva, intellektuella och fysiska skillnader mellan människor är en inkluderande pedagogik.

Ny teknik förbättrar generellt möjligheterna att arbeta inkluderande eftersom den ger fler alternativ när det gäller aktiviteter och arbetsmetoder.

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2012 - 2013. Här fotot för Hälsopedagog. Foto: Ingiberg Olafsson

Gränslöst ledarskap

Samtal mellan Christer Mattsson och Tomas Tjäderborn, tidigare kursansvarig för ”Gränslöst ledarskap”.

CHRISTER MATTSSON: Berätta om kursen ”Gränslöst ledarskap”.

TOMAS TJÄDERBORN: ”Gränslöst ledarskap” började som en grundkurs på Vindelns folkhögskola i Umeå år 2011 och blev sedan en fortsättningskurs. Vi hade verksamhet tre dagar i veckan.

Idén med ”Gränslöst ledarskap” var att erbjuda en ledarskapsutbildning till personer som hade en intellektuell funktionsnedsättning och rätt till daglig verksamhet. Dessa personer valdes ut därför att de hade en speciell kapacitet trots sin funktionsnedsättning. Inte så att de kanske kunde komma ut i arbetslivet, men de hade en talang som de inte fick användning för i daglig verksamhet. Vi hade även deltagare med en Aspergerproblematik, som det hette på den tiden. Det heter autismspektrum nu. Dessa personer hade en social snarare än

en intellektuell funktionsnedsättning.

Grundtanken med ”Gränslöst ledarskap” är att alla människor har ett specialintresse, något de är särskilt intresserade av. Det kan vara vad som helst. Det man är särskilt intresserad av har man extra mycket kunskaper om. Ofta har man mer kunskaper om sitt specialintresse än de ”normalfungerande”. Man blir expert inom sitt område. Då började vi jobba med det. Vi tog det särskilda intresset och gjorde om det till studiecirklar. Deltagarna fick läsa på mer om sitt specialintresse, fick utbildning i att vara studiecirkelledare och fick leda studiecirklar för ”normalfungerande” om sitt specialintresse. Först övade deltagarna på att ha studiecirklar med varandra, innan vi tog in folk utifrån.

På så sätt startade vi studiecirklar i film, teckenspråk, militära transporter och runskrift. Han som var särskilt intresserad av runskrift lärde mig att skriva en presentation av mig själv på runskrift. Det har en person med intellektuella funktionshinder lärt mig. Det visar att alla människor har någonting att lära andra, även om man har svårigheter av olika slag.

Jag deltog själv i studiecirkeln om film. Han som ledde cirkeln hade ett stort intresse av filmhistoria och visade stumfilm, film från 1940-talet, Bollywoodfilm, och så vidare. Sedan hade vi diskussioner om filmerna. Han som ledde filmcirkeln fick ett enormt självförtroende av att leda cirkeln. De som deltog i studiecirkeln lärde sig mycket både om film och att man kanske inte ska döma människor i förväg som har inlärningssvårigheter.

CM: Funderade du då på vad inlärningssvårigheter egentligen är? Han kunde ju det där med film. Hur hade han lärt sig det?

TT: Ja, precis. Vi höll fast vid det särskilda intresset. Grund-

kursen var två år. Vi tog god tid på oss. Sedan hade vi en fortsättningskurs på ett år som handlade om att de deltagare som hade ett intresse av att starta företag, fick göra det. Att gå vidare från att starta en studiecirkel till att erbjuda en produkt eller tjänst. Det blev en kurs i socialt företagande.

Deltagarna fick samarbeta två och två, eller tre och tre. Alla klarar kanske inte av att göra allt som krävs för att driva ett företag, men de klarar av en tredjedel av jobbet. Om man då är tre personer som hjälps åt, så klarar man hela jobbet.

Det ska sägas att det inte var alla som ville starta företag. Det var en del som gärna ville lära sig om att starta företag, men att faktiskt starta företag blev ett för stort förväntningstryck. Dessa personer fortsatte i stället att ha studiecirklar. Men nästan alla var engagerade och hjälpte till i företagen. Även om det var några som var huvudansvariga, så hjälpte alla till någonstans.

Några av deltagarna på fortsättningskursen startade ett litet café, en annan startade ett servicecenter för reparation av datorer. Det tredje företaget erbjöd tjänsten att rasta hundar. Deltagarna gjorde affärsplaner och marknadsanalyser.

En grundtanke med företagandet var att jag ska göra någonting för någon som är beredd att betala för det. Nyckeln var betalningsvilja hos kunden. Kunden ska inte vara mamma eller pappa, utan en okänd person. Om någon är beredd att ge mig en slant för det jag erbjuder, så är det definitionen på att jag lyckas. Jag har gjort någonting som är så bra att någon annan är villig att betala för det. Sedan är det en omsättningsfråga om jag kan täcka kostnaderna. Men det är en annan fråga.

Under den här tiden hade vi även föreläsningar. Vi hälsade till exempel på en organisation som heter Grunden, som jobbar med socialt företagande i Göteborg. Vi åkte till universitetet och andra ställen. Det är stort. Personer som inte klarar av att gå i skolan, som tror att de saknar kapacitet och förmåga, stod på scen och pratade inför universitetsstudenter om vår verksamhet. Deltagarna höll egna föreläsningar. De blev en förebild för många andra. De visade att allting går.

Men så kommer vi slutligen till den tragiska delen av den här historien. När deltagarna hade slutat skolan och skulle fortsätta att driva sociala företag, var det de facto så att även om de var otroligt duktiga så var det vissa saker de inte fixade. Ibland behöver man en knuff framåt. Det behövs någon som kan hjälpa till när man har kört fast. Den möjligheten att hjälpa till efter utbildningens slut hade inte folkhögskolan. Under ett år gjorde jag det ändå. Jag använde min privata tid.

CM: Hur många deltagare hade ni på kursen?

TT: Vi rekryterade åtta nya deltagare varje år under tre år.

Sista året hade vi ungefär tjugo deltagare. Jag räknade ut vad som hade krävts för att deltagarna skulle kunna fortsätta med sitt företagande och sina aktiviteter efter kursens slut. Det hade behövts en halvtidstjänst för att hjälpa tjugo deltagare. Men Umeå kommun tackade nej, fastän det hade blivit ett billigare alternativ jämfört med daglig verksamhet. Daglig verksamhet kräver två heltidstjänster för tjugo deltagare.

Jag sa till kommunen att de här personerna kommer att återvända till daglig verksamhet om de inte får fortsatt stöd. Och daglig verksamhet bygger på en rättighetslagstiftning. Kommunen är skyldig att erbjuda daglig verksamhet. Men kommunen svarade bara: ”Den dagen, den sorgen”.

CM: Det här kommer alltså aldrig att hända igen?

TT: Jo, det här går att sjösätta när som helst, men nyckeln är att kommunen redan från början måste säga att vi ser det som en investering i den här gruppen.

CM: Jag uppfattar grundidén med ”Gränslöst ledarskap” som att använda specialintresset, nischkapaciteten. Ska man gå i en vanlig skola måste man kunna både det ena och det andra. Om man inte klarar denna mångsidighet utvecklas inte nischkapaciteten alls. Det är som om det saknas en skolform för människor som är begränsade, men som är duktiga inom sina begränsningar.

TT: Det där är någonting slående. Man säger att de här människorna inte lever upp till standarden, alltså lägger vi dem på soptippen. I stället borde man se att det hos dessa människor finns ett värde. Det finns dels ett värde för individen, men även för andra individer. Krasst uttryckt, om man skulle lyckas med att nå näst intill självförsörjning i de här små företagen – även

om jag inte tror att man ska tänka så – är det en potentiell vinst för hela samhället. Men den stora vinsten är självkänslan.

Den här resan blev så utvecklande för vissa deltagare att det upplevdes som provocerande för omgivningen. Jag hamnade i samtal med föräldrar som sa att ”nej, det här kan han inte”. Och det här är föräldrar som vill sina barn väl. Men de tänker att det gör så ont för dem om de misslyckas.

CM: Det gäller nog alla föräldrar, inte bara föräldrar till barn med funktionsnedsättning. Föräldrar vill skydda sina barn för risker och farligheter. Ändå måste man ta risker för att kunna utvecklas.

TT: Men det gäller nog i ännu högre grad föräldrar till barn med funktionsnedsättning.

CM: Min sista fråga är om man skulle kunna använda erfarenheterna från ”Gränslöst ledarskap” för att lära sig någonting generellt om utbildning?

TT: Det är jag helt övertygad om. Jag använder det i min vardag, här på folkhögskolan. Jag är djupt övertygad om att alla människor har någonting de är extra bra på. Att bygga på det är funktionellt här också. Att få känna att man är bra på någonting sprider sig till andra områden och påverkar självbilden. Det bygger självkänsla. Det här är insikter som kan användas i dagliga samtal. Att systematisera det är svårare, men jag tror att det skulle vara görligt.

Bild från folkhögskolans kurskatalog 2014 - 2015. Vilken film är det här? Foto: Ingiberg Olafsson

Bilder från folkhögskolans kurskatalog 2015 - 2016. Foto: Ingiberg Olafsson

Den motsägelsefulla människan

I den här boken skriver jag mycket om att arbeta i tema. Men det finns många sätt att förbättra inlärningen hos deltagarna. Knepet tycks bestå i att undvika att tänka i ömsesidigt uteslutande motsättningar, i ett antingen-eller. Tänk både-och!

HAR VI SVENSKA ELLER MATEMATIK NU? Vi har både-och! Ska vi lära oss fakta om det brittiska samhället eller kritiskt reflektera över det brittiska samhället eller lära oss att lösa konflikter? Vi ska göra både-och!

Alla skolor kan tillämpa både-och. På en folkhögskola finns det både allmän kurs och särskilda kurser. Det är ett slöseri att inte låta särskild och allmän kurs berika varandra. En folkhögskola kan integrera undervisningen över kurserna. Man kan använda sig av varandras lärare och deltagare som resurser. Man kan ha gemensamma lektioner och gemensamma projekt. Att blanda människor och erfarenheter är en dygd!

I en skola ska det finnas både kaos och ordning. Har man enbart kaos eller enbart ordning är det ingen som lär sig någonting av bestående värde. Kreativitet kräver båda delarna. Som

vi har sett skapar kreativitet och nyfikenhet inre motivation hos deltagarna och är därför en drivkraft för inlärning.

Folkbildningen ska vara fri, men den kan inte vara fri gentemot samhällsutvecklingen. Folkbildningen ska vara relevant för sin samtid. Den ska helst förändra den värld den försöker förstå. Det betyder inte att den ska syssla med praktik i motsats till teori. Förändring kräver både praktik och teori.

Jag ser ingen motsättning mellan bildning och folkbildning, mellan individernas sökande efter kunskap och förbindelserna ut i samhället. Redan år 1941 formulerade folkbildaren Oscar Olsson sambandet mellan personlighetsbildning och medborgarbildning så här:

Den allsidigaste och högsta personlighetsbildning blir en meningslöshet, om den inte kommer till användning för medmänniskorna. Det bäst uttänkta samhällssystem blir lika meningslöst, om det inte tjänar utvecklandet av sina medborgares lyckligaste och ädlaste möjligheter. Personlighetsbildning och medborgarbildning är från olika synpunkter samma strävan till högre utveckling av mänskligheet och humanitet.

I dag skulle Oscar Olssons insikt kunna formuleras som att vägen till arbete också är vägen till ett fullödigt medborgarskap. Arbetslöshet skapar utanförskap i ett samhälle där alla förväntas bidra till det gemensamma bästa genom lönearbete.

Folkbildningen finner ingen bekväm vilopunkt. Kanske kan normen om ett samhälle byggt på lönearbete förändras? Varför ska myrsamhället vara förebild för det mänskliga samhället? Kanske kan arbetssamhället bli en historisk parentes och människors allsidiga utveckling bli målet för samhället?

Människor behöver trygghet och äventyr för att utvecklas. Man bör planera lika mycket för äventyret som för tryggheten.

Bild från kurskatalogen 2014 - 2015. Vilken film är det här? Foto: Ingiberg Olafsson

ANTON
Lunch
11:30
Köp
Hjälk
Postit
lappar
Ring
PRAKTIK
v.6-9
Mö
14.00
15.00!!

EFTERSKRIFT

Fortfarande i dag framstår folkhögskolorna som en ”alternativ” utbildningsform. Men i historien byter det som är alternativt ibland plats med det som är den institutionella huvudlösningen.

ÅR 1842 BESLUTADE RIKSDAGEN att införa allmän folkskola som en alternativ form av utbildning för de fattiga böndernas barn. Det var inte särskilt många barn som gick i den nya folkskolan. Kulturförvaltningen i Åsele kommun skriver i boken ”Folkskolan 150 år” om situationen i Åsele:

Före folkskolestadgans tid hade bönderna i ett flertal byar gått samman och anställt lärare, som reste mellan byarna. På 1850-talet övertog kommunen ansvaret för undervisningen och en första skolstyrelse valdes. Också denna skola var ambulatorisk och barnen fick bara några veckors skolgång per år, vilket inte bara berodde på lärarbrist utan även på att föräldrarna inte kunde avstå från barnens arbetsinsats. Ännu 1903 hade man kvar systemet med lärare som flyttade mellan skolorna, men efter denna tid blev de stationära.

Men folkskolan utvecklades så småningom till en grundskola för alla barn – fattig som rik – och blev norm för det som var den nya huvudfåran i utbildningspolitiken.

Kanske är samma utveckling nu på gång för folkhögskolan som en gång för folkskolan? Vid den socialdemokratiska partikongressen 2019 föreslog partistyrelsen att det redan efter avslutad grundskola skulle finnas möjlighet att söka till de allmänna kurserna på folkhögskola, inom ramen för gymnasievalet. Det skulle innebära ett första steg mot en ”normalisering” av folkhögskolorna.

Varför ändras ibland huvudfåran i utbildningspolitiken? Det beror på att samhället förändras. För att upptäcka detta krävs att man tittar längre tillbaka i historien, kanske flera hundra år. Vad bär framtiden i sitt sköte? Ingen vet, och det är svårt att tänka utanför samhällets etablerade institutioner. En av de viktigaste slutsatserna i Ivan Illichs klassiska skrift ”Samhälle utan skola” är att det är utbildningssystemet som bestämmer vad som menas med utbildning. Själva normen, kriterierna och definitionerna av vad utbildning är, bestäms av institutionerna för utbildning. Det som ligger utanför institutionerna bedöms inte vara ”riktig” utbildning.

Illichs slutsats är att människorna tänker genom sina institutioner. Eftersom inget samhälle kan existera utan institutioner är det omöjligt att tänka fritt, om man med ”fritt” menar att tänka utanför institutionerna.

En institution är både ett regelsystem och en fysisk infrastruktur. Institutioner för utbildning ingår i ett nätverk av samhälleliga institutioner. Att utbildning ska kategoriseras som en egen typ av institution är inte givet. System för utbildning kan också vara en integrerad del av institutioner som skapar sina gränser

”Blir du lönsam, lille vän?” Målning av Peter Tillberg, 1972. Från Moderna Muséets samlingar.

på ett annat sätt.

De nuvarande institutionerna för utbildning hämtar sin logik från en uppdelning mellan studier och arbete samt mellan barndom, ungdom, vuxenliv och ålderdom. Utbildning är i dag svar på behovet av en förlängd socialisering på grund av ett allt mer komplicerat samhälle. Det är också ett svar på behovet av sortering genom meritering och specialiseringen av samhällsuppgifter.

Många har påtalat de strukturella likheterna mellan skolornas nuvarande ”produktion” av elever och fabrikernas produktion av standardiserade varor.

En del skyller detta förhållande på kapitalismens krav. Utbildningssystemet sägs tillverka lönsam arbetskraft.

Men alla samhällssystem - såväl socialistiska, kapitalistiska som andra system - har varit beroende av samma sorts ”Fordism” inom utbildningssystemen.

Människan har överallt, inom alla system, förvandlats till

ett kugghjul i maskineriet samtidigt som hon envist kämpat för att få existera i sin egen rätt, inte bara som ett medel för någon annans mål.

Framtiden kan ta många skepnader, men den kan aldrig bli utopisk i den betydelsen att individen fritt kan göra som hon vill och bli sitt eget mål. Människor lever tillsammans och tvingas ta hänsyn. Mänsklighetens tidigare misstag lägger sig som en våt trasa över den nuvarande generationens ansträngningar.

Livet är en kompromiss för alla människor, rik som fattig, välutbildad som lågutbildad.

Men kanske kan nästa generation människor möta en samhällsutveckling som ligger närmare idealet om den allsidigt utvecklade människan. I bästa fall kan behovet av socialisering av människor om 20 – 30 år i länder som Sverige ligga nära detta ideal i en pragmatisk mening.

Det betyder konkret att utbildning skulle bli livslång och inte vara knuten till specifika institutioner. Utbildning skulle bli en mosaik av aktiviteter.

Det betyder också att utbildning skulle omvandlas till en form av superindividualiserad design, möjliggjord av digitaliseringen och systematiseringen av ”big data”.

Det finns redan i dag så mycket information lagrad om människor på individnivå att det är möjligt att anpassa sådant som utbildning, vård och konsumtionsprodukter till varje enskild individs förutsättningar och önskemål.

Frågan om vem som kontrollerar de enorma informationsströmmarna i samhället blir därför en nyckelfråga, inte bara för att upprätthålla konkurrensen på marknaderna utan också för den personliga integriteten och frågan om vem som får möjlighet att utveckla sina bästa stämningars längtan.

Många inser inte att vi står inför stora globala förändringar. Kraven på en hållbar samhällsutveckling – där vi slutar leva oansvarigt nu och skjuter alla kostnader framför oss - kommer att få ett slut och leda till stora omprövningar, kanske till en ny global världsordning.

Mycket litet av detta syns i dag annat än som tomt prat, men jag är optimistisk. Verkligheten sparkar, som det heter. Framtiden är redan här och kostnaderna kommer springande mot oss i form av fysisk och psykisk ohälsa, miljöförstöring och konstigt väder.

Samtidigt finns det många visioner om den sköna, nya värld som kallas för ”Sakernas internet”. 50 miljarder prylar – delar av hus, bilar, gator, kläder, apparater, människor och djur – kopplas via kameror och sensorer upp gentemot internet så att de kan kommunicera med varandra, med olika intelligenta system och människor. Slutstationen för denna utveckling antas vara det som Kevin Kelly har kallat för ”spegelvärlden”; en sammankoppling av den virtuella och fysiska världen. Kevin Kelly beskriver spegelvärlden så här:

For the mirror world to come fully online, we don´t just need everything to have a digital twin; we also need to build a 3D model of physical reality in which to place these twins. Consumers will largely do this themselves: When someone gazes at a scene through a device, particularly wearable glasses, tiny embedded cameras looking out will map what they see. The cameras only capture sheets of pixels, which don´t mean much. But artificial intelligence – embedded in the device, in the cloud, or both – will make sense of those pixels; it will pinpoint where you are in a place, at the very same time that it´s assessing what is in that place. The technical term for this is SLAM – simultaneous localization and mapping. [---] And that

order will be continuous and connected. In the mirror world, objects will exist in relation to other things. Digital windows will exist in the context of a digital wall. Rather than connections generated by chips and bandwidth, the connections will be contextual, generated by AIs. The mirror world, then, also creates the long-heralded internet of things.

Tidsperspektivet för implementeringen av denna spegelvärld är ungefär densamma som för de förändringar som den hållbara utvecklingen genererar, det vill säga en generation (30 år), kanske något mer. Det är inte en särskilt avlägsen framtid.

Spegelvärlden är ett scenario som bygger på trendframskrivningar. Framtiden är sällan så förutsägbar. Det sker alltid överraskningar och trendbrott.

Med detta i åtanke kan det vara rimligt att anta att spegelvärldens utveckling kommer att samspela med den hållbara utvecklingens krav. Även den virtuella världen är beroende av fysiska råvaror och energi, system för avfall och återvinning och – inte minst – av begränsningar i tid och rum. Den hållbara utvecklingen utgör med andra ord en viktig restriktion för utvecklingen av spegelvärlden. Kevin Kelly tar, liksom många andra teknikoptimister, inte tillräcklig hänsyn till sådana begränsningar.

Kellys föreställning om en parallell virtuell verklighet bygger på idén att människans verklighetsuppfattning i allt större utsträckning är medierad. Människan får sin omvärldsinformation via medier.

Spegelvärlden är därför, kan man säga, en historisk vidareutveckling av dagstidningen, radion, televisionen, internet – ja, alla tänkbara massmedier och sociala medier. Spegelvärlden fullföljer bara denna utveckling, tar den ett steg vidare.

Det finns inget sätt att vrida denna medierade verklighet tillbaka till ett ursprungligt ”naturligt” tillstånd. Våra ögon är redan beslöjade, vi tittar redan på skuggor. Redan genom utvecklingen av skriftspråket för 5000 år sedan byggde människan sig fast i en symbolvärld.

Lärande och mänsklig utveckling hör ihop. Lärande expanderar varje människas universum och gör människor mottagliga för nya erfarenheter, djupare förståelse, ger bättre omdömesförmåga och så småningom bildning och vishet.

Folkhögskolor har en stark inriktning mot träning av generella kompetenser. Jag tror att träning av generella kompetenser kommer att bli en dominerande del av framtidens utbildningssystem. Denna utveckling är redan på gång.

Generella kompetenser leder fram till en mer allsidig utveckling av människor jämfört med den vi ser i dag. Detta är också svaret på frågan om vad som krävs av en människa i framtiden.

tillsammans
är vi starka
VI ÄR BR

ANFÖRDA KÄLLOR

DAGEN BÖRJAR PÅ FOLKHÖGSKOLAN

- ”Medialized” – 7 program (Utbildningsradion, 2011).

JAG HITTADE VAD JAG INTE SÖKTE

- Brian Eno ”Before and after science” (1977).

MÄNNISKAN UNDER NATTHIMLEN

- Karl Marx ”Ekonomisk-filosofiska manuskript från 1844” i Karl Marx & Friedrich Engels ”Skrifter i urval. Filosofiska skrifter” (1978 [1844]). Översättning av Sven-Eric Liedman.
- Fjodor Dostojevskij ”Den anspråkslösa” (1987 [1876]). Översättning av Helga Backhoff-Malmquist.

SVÄVA I OVISSHET

- Hjalmar Söderberg ”Doktor Glas” (2010 [1905]).

TEMAT OM FRAMTIDENS SAMHÄLLE

- H.G. Wells ”Tidsmaskinen” (2017 [1895]).
- Karin Boye ”Kallocain” (2013 [1940]).

ENTREPRENÖRIELLT LÄRANDE SOM GENERELLA KOMPETENSER

- Skolverkets definition av entreprenöriellt lärande är hämtad från Skolverkets skrift ”Entreprenörskap i skolan” http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/ 2016-03-09.

VAD KRÄVS AV EN MÄNNISKA?

- Carl Benedict Frey och Michael A. Osborne ”The future of employment; How susceptible are jobs to computerisation?” (2013) finns på
- http://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf. 2017-07-23.

VAD GÖR ALICE I UNDERLANDET?

- Lewis Carroll ”Alice´s äfventyr i Underlandet” (1870 [1865]). Översättning till svenska av Emily Noonen.
- Dikten om båtfärden finns publicerad i Lewis Carroll ”The annotated Alice. Alice´s adventures in Wonderland & Through the looking glass” (1986 [1865 & 1871]), redaktör Martin Gardner. Initialbokstäverna på varje rad i dikten stavar ihoplagda Alice´s fullständiga namn; Alice Pleasance Liddell.
- Claes Anderssons ord finns i diktsamlingen ”Under” (1984).

MÄNNISKONÄRA DESIGN

- Marshall McLuhan ”Media. Människans utbyggnader” (1999 [1964]).
- Bodil Jönsson, redaktör ”Människonära design” (2005).

DEN MOTSÄGELSEFULLA MÄNNISKAN

- Citatet av Oscar Olsson är ett utdrag från hans skrift ”Studiecirkeln” (1941).

EFTERSKRIFT

- Kulturförvaltningen i Åsele kommun ”Folkskolan 150 år” (1992).
- Ivan Illich ”Samhälle utan skola” (1972).
- Kevin Kelly ”Welcome to mirror world”, Wired (US), march 2019.

FOLKHÖGSKOLAN SOM BRYTER NY MARK

Folkhögskolan är en utbildningsform som används allt mer i Sverige. Den har en unik tradition av att kombinera bildning och utbildning, teori och praktik och att arbeta ämnesövergripande.

Christer E. Mattsson berättar om hur arbetet bedrivs på en liten folkhögskola i Västerbottens inland. Han betraktar folkhögskolan som en förebild för all utbildningspolitik i framtiden. Folkhögskolor är oerhört duktiga på att tillgodose det framtida behovet av generella kompetenser, som inte är knutna till ett specifikt ämne.

Boken är illustrerad med fotografier av Ingiberg Olafsson. Förord har skrivits av Anna Hartman Sjödin, folkhögskolechef för Västerbottens folkhögskola.

ISBN 978-91-519-3143-2
9 789151 931432

VÄSTERBOTTENS FOLKHÖGSKOLA
www.västerbotten.fhsk.nu